

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeustradenomi

Riitta Rämö

AVOPUOLISOIDEN YHTEISELÄMÄN PÄÄTTYMISEN TALOUDELLINEN JÄRJESTELY

Opinnäytetyö 2011

TIIVISTELMÄ

Riitta Rämö

Avopuolisoiden taloudellinen järjestely erotilanteessa,

Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta

Liiketalous, Liiketalouden koulutusohjelma

Oikeustradenomi

Opinnäytetyö 2011

Ohjaaja: yliopettaja Marjut Heikkilä

Avopuolisoiden omaisuuden järjestely avoliiton päättyessä

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää avoliitossa olevien avopuolisoiden yhteiselämän päättymisen jälkeistä taloudellista tilannetta. Huhtikuun alussa 2011 tuli voimaan uusi laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta. Lain mukaan avopuolisilla on oikeus hakea pesänjakajaa omaisuuden erottelun toimittamiseksi. Omaisuuden erottelussa on ollut ongelmia, joihin uusi laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta, tuo toivottavasti helpotusta.

Uudistuksen tavoitteena on edistää oikeudenmukaisuutta avoliiton aikana karttuneen omaisuuden jaossa ja tarjota riidanratkaisumenettely. Avopuolisolla on oikeus hyvitykseen, jos hän on auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan omaisuuttaan ja omaisuuden jakaminen ainoastaan omistuksen perusteella merkitsisi hyötymistä toisen kustannuksella. Hyvityksen saaminen edellyttää, että epäsuhta avopuolisoiden panostuksissa ei ole vähäinen. Avoliitossa voidaan tehdä myös keskinäisiä sopimuksia, joilla voidaan poiketa useimmista ehdotetun lain säännöksistä.

Laki soveltuu sellaisiin avopuolisoihin, jotka ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi. Säännökset soveltuvat niin samaa kuin eri sukupuolta oleviin avopareihin. Laki soveltuu myös sellaisiin avoliittoihin, jotka ovat alkaneet ennen lain voimaantuloa.

Opinnäytetyössä käsitellään avoeron lisäksi myös avoliiton päättymistä puolison kuolemaan. Avopuolisolla on lain mukaan mahdollisuus harkinnanvaraiseen avustukseen kuolinpesästä. Avopuoliso ei saa perintöoikeutta perittävän avopuolison omaisuuteen. Testamentti on edelleen tärkeä, mikäli on tarkoitus turvata avopuolison taloudellinen asema toisen puolison kuollessa.

Avopuolison oikeudet eivät uudistuksen jälkeenkään rinnastu aviopuolison oikeuksiin. Lainsäädännössä avopuolisoa käsitellään useasti kuten vierasta ihmistä eli avopuolison asema on edelleen heikko.

Tämä opinnäytetyö on tehty Etelä-Karjalan Osuuspankille. Lähdeaineistona on käytetty oikeustapauksia, oikeuskirjallisuutta, lehtiartikkeleita, verohallinnon julkaisuja ja luentomateriaaleja.

Asiasanat: Avoliitto, avoero, avopuoliso, sopimus, eroteltava omaisuus, perintöverotus.

ABSTRACT

Riitta Rämö

Practical arrangement after dissolution of the household of cohabiting partners

Saimaa University of Applied Sciences, Lappeenranta

Degree Programme in Business Administration

Specialisation of Public Administration and Business Law

Instructor: Principal Lecturer Marjut Heikkilä

The dissolution of the household of cohabiting partners

The aim of this bachelor's thesis was to produce knowledge of the rights of cohabiting partners when the partnership ends. The new Act on the Dissolution of the Household of Cohabiting Partners entered into force at the beginning of April 2011. According to the new Act, cohabiting partners are entitled to apply for the appointment of an estate executor to carry out the separation of property.

The reform aims to promote justice in the separation of property accumulated during the partnership and to offer a procedure for resolving disputes. Under certain conditions, cohabiting partners have a right to compensation for contributions for the benefit of the shared household. Cohabiting partners may derogate from most of the provisions of the Act by mutual agreement.

The reform does not entail that the rights of cohabiting partners become comparable to the rights of married couples. A cohabiting partner does not have a right to inherit the property of the other cohabiting partner.

Keywords: Cohabitation, Common-law Marriage, Dissolution of Common-law Marriage

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	7
1.1	Opinnäytetyön taustaa	8
1.2	Tutkimuksen tarkoitus	8
2	TILANNE ENNEN UUTTA LAKIA	9
3	LAKI AVOPUOLISOIDEN YHTEISTALOUDEN PURKAMISESTA.....	15
3.1	Lain tavoitteet	16
3.1.1	Lain keskeinen sisältö	17
3.1.2	Avoliiton käsite	19
3.1.3	Avoliitto läheissuhteena	20
3.2	Lain vaikutukset.....	24
3.3	Omaisuuuden erottelu	25
3.4	Suoja avopuolison kuoleman varalta.....	25
3.5	Lain suhde sopimusvapauteen.....	27
3.6	Yhteinen sukunimi	29
3.7	Yleisimmät oikeuskeinot.....	30
3.8	Taannehtivuusperiaate	30
4	AVOLIITTO KANSAINVÄLISESTI JA TILASTOJEN VALOSSA.....	30
4.1	Kansainvälinen kehitys	31
4.2	Tilastotietoa avoliitoista Suomessa	32
4.3	Avoliittoperheiden yleisyys Suomessa	33
4.3.1	Seuranta perheistä siviilisäädyn mukaan	33
4.3.2	Avoliittojen tilanne Suomessa vuonna 2009.....	34
5	SOPIMUKSET AVOLIITTOJEN VARALTA.....	35
5.1	Yleistä omistussuhteista avoliitossa.....	35
5.2	Sopimus yhteisen omaisuuden omistussuhteista	36
5.3	Elatussopimus	39
5.4	Sopimus eron varalta	39
5.5	Avoliitto ja testamentti	40
6	PERINTÖ- JA LAHJAVEROTUS	41
	Perinnönsaajat jaetaan kahteen veroluokkaan	42
	Perintövero määräytyy perinnön arvon ja sukulaisuussuhteen perusteella seuraavasti:	42
	I veroluokka.....	42
	II veroluokka	42
6.1	Perintö- ja lahjaverolaki.....	43
6.2	Yhteinen lapsi.....	43
	Jos ei yhteistä lasta	44
6.3	Hyvitys avoliiton päättyessä.....	44
6.4	Uusi laki tukee avopareja erotilanteessa	44
7	HAASTATTELU	45
8	YHTEENVETO	47
	LÄHTEET	51

LIITTEET

Liite 1 Sopimus avoeron varalta

Liite 2 Sopimus avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja annetun lain soveltamatta jättämisestä

Liite 3 Avoliittoasioiden rekisteri - omaisuuden erottelukirjan/hyvitystä koskevan sopimuksen/muun asiakirjan rekisteröinti-ilmoitus

LYHENTEET JA MÄÄRITELMÄT

HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
Per VL	Perintö ja lahjaverolaki
PK	Perintökaari
RHO	Rovaniemen hovioikeus
TVL	Tuloverolaki
VahKorvL 5:4a	Laki vahingonkorvauksesta 5 luku 4 a momentti

1 JOHDANTO

Keväällä, huhtikuun 1. päivänä 2011 tuli voimaan uusi laki 26/2011 avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta, josta jäljempänä käytetään nimeä avoliitolaki. Avopuolisolla tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, joka on perittävän kuollessa ollut tämän kanssa avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa tarkoitetussa avoliitossa. Avopuolisolla ei ennen lain voimaantuloa ole ollut lakiin perustuvaa suojaa erotilanteissa. Avoliiton oikeudellistamiseen on oikeuskirjallisuudessa suhtauduttu torjuvasti, koska parisuhteille on ollut jo olemassa instituutio eli avioliitto, kirjoittavat Aarnio ja Kangas. (2010, 256.) Yhdessä hankitun omaisuuden omistussuhteet tai omaisuuden erottelu voi yllättää avopuolison avoliiton päätyttyä joko eroon tai puolison kuolemaan. Avopuolison kuolema ei oikeuta perintöön ilman testamenttia.

Laki tuo osittain helpotusta monia koskettavaan ongelmaan, ja tässä opinnäytetyössä pyritään selventämään lain tuomia muutoksia sekä sitä, minkälaisissa tilanteissa laki tuo parannusta ja kuka lain uudistuksesta hyötyy. Avoliitosta ei ole säädöksiä, vaan käytännön esimerkkejä ja sen vuoksi uudelle laille on tarvetta lukuisista esimerkeistä päätellen.

Tämän opinnäytetyön pääasiallisena tarkoituksena on selvittää ja selventää avoliiton päättymisen jälkeistä taloudellista tilannetta. Avoliittoon mentäessä on hyvä määrittää yhteiset säännöt raha-asioissa sekä muusta varallisuudesta; kuka on maksanut ja kenen nimissä omaisuus on.

Aihe on ajankohtainen, ja kiinnostus aiheeseen heräsi varatuomari Katri Vanhatalon kanssa käydyn keskustelun perusteella.

Työssäni lakipalveluneuvojana olen vastannut kesän aikana mm. kyselyihin omaisuuden erottelusta, perusteettoman edun palautuksesta, hyvityksen vaatimisesta, sekä menettelytavoista erotilanteessa kun puoliso on lähtenyt, eikä esitä vaatimuksia yhteisestä kodista sido edelliseen.

Uudesta laista on puhuttu aiemmin paljon, mutta lakiuudistus on kuitenkin suppea. Yhteisomistukseen liittyy usein ongelmia, ja erotilanteissa ne tulee ratkaista molempia tyydyttävällä tavalla. Avoliitossa ei ole elatusvelvollisuutta kuten avioliitossa, joten yhteisen talouden hyväksi tehdyt uhraukset koetaan erotilanteessa usein perustelluksi ja edunpalautusta edellyttäväksi. Avioero on helppo määrittää, mutta avoeron päättymishetki voi olla hankalaa.

1.1 Opinnäytetyön taustaa

Ennen käräjäoikeudessa nostettiin kanne, mikäli erotilanteen tuoma omaisuuden erottelu avopuolisoiden kohdalla vaati erottelijaa. Omaisuutta on jaettu myös nimiperiaatteen mukaan tai yhdessä hankittu yhteinen omaisuus puolitettiin. Avoerotilanteessa yhdessä hankitun omaisuuden, joka on voinut karttua usean vuosikymmenen aikana, omistussuhteet eivät aina olleet selvillä, eikä lähtökohtaisesti ollut tarkoitustakaan erotella. Avoerotilanteessa omistussuhteet tulevat ratkaisevaan asemaan omaisuuden jakoa tehtäessä.

Avopuolisolle toisen kuolema aiheuttaa paitsi puolison menetyksen, myös kenties yhdessä kartutetun omaisuuden, sekä usein yhteisen kodin menetyksen. Mikäli omaisuus on vain toisen eli vainajan nimissä on avopuolison vaikea käsitellä, ettei hän saa minkäänlaista omistusosuutta vainajan omaisuuteen ellei testamenttia ole tehty.

1.2 Tutkimuksen tarkoitus

Pyrkimyksenä on tarkastella lain muutosta avopareille josta toinen saattaisi hyötyä. Tutkimuksella pyritään selvittämään avoparien mahdollisuutta saada erotilanteessa tai kuoleman tapauksessa hyvitystä, kun jaetaan yhteisten vuosien aikana kerrytetty omaisuus. Pyrkimyksenä on myös tuoda esiin lain muutoksen seurauksia avopareille tilanteessa, jossa toinen saattaisi hyötyä väärillä perusteilla toisen avopuolison hyväuskoisuudesta tai auttamishalusta.

Lisäksi pyritään osoittamaan lain tarpeellisuus avoliiton päättymisen jälkeen.

Tarkastellaan omaisuuden erottelun vaikeutta ja löytyykö muuta keinoa osoittaa omistusoikeus muutoin kuin nimi periaatteella. Pyrkimyksenä on myös osoittaa

parannukset, jotka laki mahdollistaa avoliittojen erotilanteissa, sekä tarkastella avopuolison kuollessa "avolesken" asemaa. Kun lapset ovat mukana avoerossa tai kuoleman kohdatessa, tuo lakiuudistus myös näihin tilanteisiin parempia mahdollisuuksia jatkaa elämää. Tutkimuksella haluaan myös selvittää, tuoko uusi laki perintö- ja lahjaverotuksessa parannusta avopuolisoille.

Suomessa on avoparien määrä lisääntynyt merkittävästi, ja mielenkiintoni kohdistuukin lain todelliseen tarpeeseen avoparien mahdollisuudesta saada pesänjakaja erotilanteissa.

Toivonkin tästä opinnäytetyöstä olevan myös hyötyä niin avoliittoon aikoville, avoliitossa jo oleville, sekä avoliitonsa päättäneille pareille.

2 TILANNE ENNEN UUTTA LAKIA

Aiemmin ei ollut avopuolisoita koskevaa lainsäädäntöä. Erotilanteessa piti nostaa kanne käräjäoikeudessa kuten velkomuskanne, perusteettoman edun palautusta koskeva kanne tai kanne työpalkkasaatavista. (Gottberg 2008.)

Avoerotilanteessa pesänjakajaa ei voitu määrätä omaisuuden jakoa toimittamaan. Myös mahdolliset eron jälkeen rahana maksetut elatussuoritukset tulivat tuloverotuksen piiriin päinvastoin kuin entiselle aviopuolisolle maksettu elatusapu. (Gottberg 2008.)

Oikeuskäytäntöä ennen lain voimaantuloa

Avoliitossa yhteisesti hankittu omaisuus, joka oli rahoitettu ennen avoliittoa hankittujen asuntojen myyntihinnalla, jaettiin erotilanteessa suhteessa sijoitettuun panokseen josta seuraava oikeustapaus:

KKO 1985 II 167

Avoliitossa elävät henkilöt olivat ostaneet yhteiseksi omaisuudeksi huoneiston hallintaan oikeuttavat osakkeet asunto-osakeyhtiössä suorittamalla kauppahinnan niillä varoilla, jotka he kumpikin olivat erikseen saaneet myymällä aiemmin yksin omistamansa asunto-osakeyhtiön osakkeet. Kun muuta ei ollut näytetty

sovitun, oli kummankin osuus yhteisomaisuudesta määrättävä suoritettun rahoituksen suhteessa.

Yhteisomistajalla on oikeus käyttää yhteistä esinettä hyväkseen sellaisella tavalla, että hänen toimenpiteensä eivät loukkaa muiden yhteisomistajien vastaavia etuja ja oikeuksia. Sen perusteella yhteisomistaja, joka omalla käytöllään estää toista käyttämästä yhteistä omaisuutta omistusosuuttaan vastaavassa määrässä, voi joutua maksamaan tästä loukkauksesta korvausta. Yhteisomistajalla, joka vapaaehtoisesti käyttää omaisuutta vähemmän, kuin mihin hänen omistusoikeutensa oikeuttaa, olisi oikeus saada korvausta toiselta yhteisomistajalta siitä, että tämä samaisessa tilanteessa käyttää omaisuutta enemmän kuin hänen osuutensa edellyttäisi. KKO on päätöksessään käsitellyt tällaista tilannetta.

Elämässä tulee tilanteita, jotka väistämättä johtavat elämän yhteiseen uudelleen arviointiin, vaikka sijoittaminen asuntoon osoittaa tarkoituksen olleen ja tarkoittaneen pitkäaikaista suhdetta avopuolison kanssa. Mikäli henkilö on sijoittanut varallisuutta asuntoon, jonka joutuu jättämään toisen avopuolison hallintaan, voi seurata hankalampi tilanne, josta seuraava oikeustapaus:

KKO:2000:114

A ja B omistivat yhdessä asunnon. Välirikon vuoksi B muutti pois ja A jäi asumaan huoneistoon. Kun B ei voinut käyttää asuntoa ja hänelle siten aiheutui haittaa ja vastaavasti A:lle asumisen jatkuessa pitempään taloudellista hyötyä siitä, että A yksin käytti yhteistä omaisuutta, A velvoitettiin suorittamaan B:lle korvausta siihen saakka, kunnes asunto oli myyty.

Yhteisomituslaissa ei ole erityistä normia, johon nojautuen yhteisomistaja voisi saada korvausta toiselta omistajalta yhteisen omaisuuden käyttämisestä. Edunvalvoja voi vaatia yhteiseen kotiin jääneeltä avopuolisolta korvausta ainoastaan siinä tapauksessa, että puoliset ovat välirikon vuoksi muuttaneet erilleen ja avoliitto on sen vuoksi purkautunut. Mikäli avopuoliso on joutunut laitoshoitoon, kotiin jäänyt avopuoliso on oikeutettu käyttämään korvauksetta yhteistä asuntoa, koska avoliitto jatkuu laitoshoidon sitä estämättä. (Kangas 2011.)

Lopullisia päätöksiä omasta elämästään on yleensä vaikea tehdä. Ei ole harvinaista, että avioliitto purkautui ja tehtiin ositus, mutta pari palasi yhteen asuen

avoliitossa vuosia ja lapsia syntyi useita. A hankki omakotitalon, joka lainoitettiin yhdessä, mutta avoeron tultua selvisi, ettei omakotitaloa tarkoitettukaan B:n omistukseen. Liiton purkauduttua B vaati osuuttaan omakotitalosta, josta seuraava oikeustapaus:

KKO:1988:85

A:n ja B:n avoliiton aikana oli A:n omistamalle tilalle rakennettu omakotitalo, jossa A ja B sekä heidän lapsensa olivat asuneet. Muutettuaan tilalta B vaati vahvistettavaksi, että hän omisti talon yhteisesti A:n kanssa. Koska B ei ollut näyttänyt, että olisi tarkoitettu A:n ja B:n yhteisesti omistavan talon, B:n vaatimus hylättiin.

Koska edellä olevassa oikeustapauksessa ei ole tehty sopimusta yhteisomistuksesta, on alkuperäisenä tarkoituksena ollut, että A yksin omistaa talon. Avoliitossa keskeinen asia on sopimus, jolla voi osoittaa mm. yhteiset omistussuhteet ja siihen käytetyn varallisuuden määrän. (KKO:1988:85.)

Yksin rahoitetun omaisuuden kartuttaminen avoliitossa ei aina merkitse nimiperiaatteen mukaan erottelua, vaan voi tarkoittaa yhteiseksi hyväksi tulevaa omaisuutta, kuten seuraavassa oikeustapauksessa:

KKO:1993:168

Piri ja Määttä ovat eläneet avoliitossa 1960-luvun alkupuolelta lähtien. Heidän kolme lastaan ovat kasvaneet aikuisiksi Pirin ja Määttän yhteisessä kodissa suoriuttaen kukin ylioppilastutkinnon ja valmistuen ammattiin.

Piri on alempien oikeuksien lausumin tavoin työskennellyt ansiotyössä ja käyttänyt tulonsa perheen elatukseen siten, ettei hänelle ole kertynyt omaisuutta. Tämän lisäksi hän on huolehtimalla kodissa yhteisestä taloudesta toiminut perheen hyväksi.

Myös Määttä on hovioikeuden toteamin tavoin koko avoliiton ajan osallistunut perheen elatukseen. Määttä on avoliiton jatkuttua noin 10 vuotta hankkinut tilan, jolle hän on rakentanut omakotitalon rahoittaen sen ansiotuloillaan ja ottamallaan ja sittemmin maksamallaan lainalla sekä käyttäen perintötilaltaan saamiinsa rakennusaineita.

Määttän ansiotulot ovat koko avoliiton ajan olleet suuremmat kuin Pirin. Pirin ansiotulot ja toimiminen kodissa perheen hyväksi ovat sen lisäksi, että hän näin oli osallistunut lastensa elatukseen, kuitenkin osaltaan myös mahdollistaneet Määttän kiinteistön ja omakotitalon hankkimisen. Auton ja tavanomaisen koti-irtaimiston hankkimisessa Pirin panoksella ei sen sijaan Määttän ansiotulot ja

muut olosuhteet huomioon ottaen ole ollut sanottua merkitystä. Pitkäaikainen avoliitto ja siinä syntyneet kolme lasta perustelevat päätelmää, että Pirin menettelyn tavoitteena on ollut perheen yhteinen etu, jolloin hänen oman etunsa valvominen on väistynyt.

Yhteiselämän jatkuessa Piri on perheen jäsenenä asunut yhteisessä kodissa, kunnes yhdessä asuminen päättyi alkuvuodesta 1988 Pirin ja Määtän välien rikkoutuessa. Pirin asumista kodissaan ei voida pitää riittävänä vastikkeena hänen toimistaan Määtän omaisuuden kartuttamiseksi eikä ole pääteltävissä, että hän olisi tarkoittanut kartuttaa tämän omaisuutta siinä tapauksessa, että avoliitto päättyy välirikoon.

Tämän vuoksi korkein oikeus katsoo, että Pirillä on oikeus saada kohtuullinen korvaus Määtältä panoksestaan edellä mainitun asunnon hankkimisessa. Korvauksen määräksi korkein oikeus arvioi 45 000 markkaa 16 prosentin korkoineen haastepäivästä 29.9.1989 lukien.

Yhteisomistuksessa olevasta kiinteästä ja irtaimesta omaisuudesta on perusteltua tehdä sopimus velkojen rahoituksesta ja lyhentämisestä velan takaisin maksusta, mikä helpottaa avoliiton päättymisen jälkeistä omaisuuden erottelua.

Omistussuhteisiin, omistussuhteista tehtäviin sopimuksiin sekä yhteisesti hankitun omaisuuden kauppakirjoihin tulee kiinnittää huomiota jo hankinta- ja rahoitusvaiheessa, jolloin avoliiton päätyttyä omaisuuden erottelu tulisi olemaan helppoa, mistä seuraava oikeustapaus:

KKO:2010:66

Avoliitossa olleet Eeva H ja Matti P olivat 12.9.1997 allekirjoittamallaan kauppakirjalla ostaneet omakotikiinteistön. Kiinteistön kauppakirjasta ei käynyt ilmi, miten omistusosuudet jakautuivat heidän kesken. Lainhuuto kiinteistöön oli myönnetty puoliksi kummallekin.

Eeva H oli rahoittanut kiinteistön kauppahinnasta 94 prosenttia Matti P:n osuuden jäädessä kuudeksi prosentiksi. Riidatonta on myös se, että Eeva H:n tarkoituksena ei ollut kauppahinnan maksutilanteessa lahjoittaa Matti P:lle varojaan. Eeva H:n kauppahintasuuritus on siten hänen ja Matti P:n keskinäisessä suhteessa ollut Eeva H:n omistusosuuden ylittävältä osalta perusteeton, ja Eeva H:lle on tällä perusteella syntynyt varojen palautusta koskeva saaminen Matti P:ltä.

Avoliitto oli päättynyt Matti P:n kuollessa 6.10.2006. Eeva H on 27.7.2007 esittänyt perusteettoman edun palautusta koskevan vaatimuksensa Matti P:n kuolinpesän osakkaille, Raija K:lle ja Susanna P:lle. Korkeimmassa oikeudessa on muutoksenhakemuksen johdosta kysymys vain siitä, onko sanottu palautussääntä lakannut vanhentumisen johdosta.

Sovellettavia säännöksiä:

Velan vanhentumisesta annetun lain (vanhentumislain) 4 §:n mukaan velan yleinen vanhentumisaika on kolme vuotta ja vanhentumisaika alkaa kulua eri perusteisten velkojen osalta lain 5 - 7 §:ssä säännellyin tavoin velan sovitusta eräpäivästä tai siitä, kun velkoja muutoin voi esittää maksuvaatimuksen velalliselle. Vanhentumislain 21 §:n voimaantulosäännöksen mukaan lakia sovelletaan myös velkaan, jonka oikeusperuste on syntynyt ennen lain voimaantuloa 1.1.2004.

Vanhentumislain 7 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan sanotussa laissa tarkoitettu yleinen vanhentumisaika perusteettoman edun palautuksessa alkaa kulua siitä, kun vaatimuksen esittäjä on saanut tietää tai hänen olisi pitänyt tietää erehdyksessä tehdystä maksusta, sopimuksen pätemättömyydestä tai muusta edun palautuksen perustana olevasta tapahtumasta ja perusteettoman edun saajasta. Sen sijaan, jos kysymys on toistaiseksi myönnetystä tai ehdollisesti syntyvästä velasta taikka muusta sellaisesta velasta, jonka vanhentumisaajan alkamisajankohta ei määrydy vanhentumislain 5 - 7 §:n nojalla, velka vanhentuu lain 8 §:n 1 momentin mukaan kymmenen vuoden kuluttua velvoitteen oikeusperusteen syntymisestä, jollei vanhentumista ole sitä ennen katkaistu. Siitä alkaen, kun tällainen velka on velkojan vaatimuksen tai muun syyn johdosta erääntynyt maksettavaksi, noudatetaan velan vanhentumiseen viimeksi mainitun pykälän 2 momentin nojalla yleistä kolmen vuoden vanhentumisaikaa, joka tällöin alkaa kulua erääntymispäivästä.

Korkeimman oikeuden kannanotto:

Matti P:n velka perustuu niiden varojen takaisinmaksuvelvoitteeseen, jotka ovat tulleet perusteettomasti hänen hyväkseen Eeva H:n kustannuksella. Tällaisen velan vanhentuminen tulee arvioitavaksi lähtökohtaisesti vanhentumislain 7 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla. Säännös ei kuitenkaan sovellu, jos osapuolet ovat esimerkiksi sopineet tietystä velan suorittamisen ajankohdasta, eikä myöskään, jos on sovittu maksun lykkäämisestä toistaiseksi eräpäivää määäämättä. Tällöin velan vanhentumista on arvioitava osapuolten sopiman pohjalta, eikä velan alkuperäisellä oikeusperusteella ole enää velan vanhentumisen määräytymisen kannalta merkitystä.

Kuten lain esitöissä on todettu, erityisesti perheenjäsenten ja muiden läheisten välisissä velkasuhteissa on tavallista, ettei niissä ole ennalta sovittu kiinteistä maksuajoista ja että velka voi jäädä erääntymättömänä toistaiseksi voimaan (HE 187/2003 vp s. 53). Avoliittoon perustuvassa yhteiselämässä on verraten tavanomainen tilanne, jossa avopuolisot ovat tarkoittaneet, ettei heidän keskinäisiä taloudellisia velvoitteitaan selvitetäisi yhteiselämän jatkuessa, vaan velvoitteiden erääntyminen heidän välillään jäisi riippumaan myöhemmistä tapahtumista.

Eeva H ja Matti P olivat hankkineet kysymyksessä olevan kiinteistön yhteiseksi asunnokseen. Tässä yhteydessä Matti P:n hyväksi tulleiden varojen takaisinmaksamisesta taikka maksuehdoista ei heidän välillään ole tehty nimenomaista sopimusta. Olosuhteista on pääteltävissä, että Eeva H:n ja Matti P:n ilmeisenä

tarkoituksena on ollut se, ettei Eeva H:lle syntynyttä saatavaa tultais perimään avoliiton jatkuessa. Näin ollen Eeva H:n ja Matti P:n välisessä velkasuhteessa takaisinmaksuvelan vanhentuminen tulee arvioitavaksi vanhentumislain 8 §:n 1 momentin nojalla.

Säännöksen mukaan velka vanhenee kymmenen vuoden kuluttua velvoitteen oikeusperusteen syntymisestä. Kysymyksessä olevan palautussaatavan perusteena oleva varallisuuden siirto Eeva H:lta Matti P:lle on tapahtunut kauppakirjan allekirjoituksella 12.9.1997 eikä Eeva H:n ja Matti P:n välinen velka ole erääntynyt avoliiton kestäessä. Sanottu ajankohta 12.9.1997 määrittää siten sen ajankohdan, josta velan vanhentumisen määräaika on kyseisen lainkohdan nojalla alkanut kulua. Velan vanhentuminen on 27.7.2007 esitetyllä maksuvaahtimuksella riidattomasti katkaistu ennen lainkohdan mukaisen kymmenen vuoden vanhentumisajan umpeen kulumista. Kanteessa vaadittu palautussaatava ei siten ole lakannut vanhentumisen johdosta Matti P:hen eikä myöskään hänen kuolinpesäänsä nähden. Asiassa ei ole näin ollen tarpeen arvioida sitä, onko velan vanhentumisen katsottava muutoin katkenneen Eeva H:n ja Matti P:n avoliiton kestäessä.

Ilmeistä on, että kuolinpesän kanssa on vaikeampaa sopia jälkeen jääneistä veloista, joista ei ole sopimusta, eikä ei ole varmuutta takaisin maksusta vai onko omaisuus kenties tarkoitettu lahjaksi.

Seuraavassa oikeustapauksessa käsitellään suorituksen perusteettomuutta, onko suorituksesta saatu vastinetta ja onko suoritus mahdollisesti palautettava?

RHO 2009:2

Asiassa on kysymys siitä, onko A:n suoritus ollut joltakin osin perusteeton. Voimassa olevan oikeuden mukaan perusteeton suoritus on palautettava (KKO 1988:27 ja 1988:28). Suoritus on perusteeton siltä osin kuin suoritus on tapahtunut ilman oikeusperustetta. Tyypillinen esimerkki on erehdyksessä tehty suoritus väärälle tilille, mutta suoritus voi olla kokonaan tai osittain perusteeton myös silloin, kun suoritusten vaihtoa ei ole tapahtunut, suorituksesta ei ole saatu vastiketta tai suorituksen tarkoitus on muuten jäänyt täyttymättä. Suorituksen perusteettomuutta arvioidaan tässä tapauksessa sen perusteella, miltä osin A:n suorituksen tarkoitus ei ollut toteutunut. Kohtuullista korvausta ei voi määrätä yksinomaan A:n suorituksesta laskemalla, koska suoritus ei ole ollut rahasuoritus, vaan korvaus on arvioitava sellaiseen määrään, joka on suoritukseen liittyviä seikkoja ja asianomaisten tilannetta kokonaisvaltaisesti arvioiden kohtuullinen ja oikeudenmukainen.

A on saanut työsuorituksestaan vastikkeeksi kodin ja jokapäiväisen elannon sekä eläketurvan. Tämän lisäksi A:n suorituksen tarkoituksena on ollut kehittää tilaa niin, että se siirtyy elinkelpoisena lapsille, jotka voivat jatkaa tilanpitoa, ja tällä tavoin A samalla turvata omaa asumista ja elämistä. Näistä tarkoituksista asuminen tilalla on estynyt sen jälkeen, kun A:n ja B:n avoliitto on päättynyt

vuonna 2006. A:n tarkoituksena ei ole ollut kartuttaa B:n omaisuutta siinä tapauksessa, että avoliitto päättyy välirikoon. Huomioon ottaen A:n kokopäiväisen työn määrän ja sen vaikutuksen B:n omaisuuden kartuttamisessa hovioikeus ei pidä hänen suorituksestaan saamaa vastiketta riittävänä, vaan suorituksen tarkoituksen toteuttamiseksi A:lla on oikeus saada B:ltä kohtuullinen korvaus panoksestaan tämän omaisuuden kartuttamisessa. Hovioikeus arvioi korvauksen määräksi 120 000 euroa. Hovioikeus on ottanut korvausta korottavana seikkana huomioon B:lle avoliiton aikana kertyneen nettovarallisuuden suuren määrän.

Työsuorituksia harvoin dokumentoidaan, koska alun perin ei ole ollut hyötymistarkoitusta tehdystä työstä, vaan yhteiseksi hyväksi. Työn tekijä jää epäedulliseen asemaan koska hän kartuttaa puolisonsa omaisuuden arvoa antamallaan panoksella.

Seuraavassa oikeustapauksessa käsitellään myös suoritusta ja sen perustetta.

KKO 1988:28

A ja B olivat eläneet avoliitossa, jonka aikana A:n omistamalle maalle oli pääosin B:n varoilla rakennettu yhteiseen käyttöön kesämökki. A:n kuoltua ennen mökin valmistumista B ei kuitenkaan ollut voinut käyttää mökkiä, koska ei ollut pääteltävissä että B:n tarkoituksena olisi ollut luovuttaa mökkiin sijoittamansa varallisuuteensa nähden huomattavat varat A:lle vastikkeetta, B:llä oli oikeus saada A:n kuolinpesästä korvaus rahasisjoituksestaan.

Koska B oli rahoittanut pääosiltaan A:n maalle rakennetun kesämökin, on perusteltua, että B:n tulee saada korvaus sijoittamastaan rahamäärästä.

3 LAKI AVOPUOLISOIDEN YHTEISTALouden PURKAMISESTA (14.1.2011/26)

Tämän työn yhteydessä otsikossa mainittua lakia nimitetään avoliittolaiksi. Avopuolisot ovat aiemmin olleet ilman lainsuojaa, mutta laki mahdollistaa pesänjakajan tekemään omaisuuden erottelun avoliiton päättyttyä. Avopuolisoilla on myös oikeus hyvitykseen, jos on auttanut kartuttamaan toisen omaisuutta ja avoliiton päättyessä omaisuuden jakaminen omistuksen perusteella havaitaan toisen hyötyvän perusteettomasti. Avoliittolaki on taannehtiva, eli sen piiriin kuuluvat kaikki avoliitot, joissa on lapsia riippumatta avoliittojen kestosta, sekä kaikki ne avoliitot, jotka ovat kestäneet viisi vuotta tai kauemmin.

Avopuolisot voivat keskenään sopia siitä, että lakia ei sovelleta heihin lukuun ottamatta oikeutta vaatia omaisuuden erottelua ja oikeutta hakea pesänjakajaa. Avopuolisot voivat myös tehdä sopimuksen avoliittolain soveltamatta jättämisestä senkin jälkeen, kun avoliittolain tunnusmerkistö on jo toteutunut.

3.1 Lain tavoitteet

Lain tavoitteena on luoda säännökset avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä. Säännöksillä pyritään edistämään oikeudenmukaisen lopputuloksen toteutumista omaisuuden erottelussa ottaen huomioon avopuolisoiden välillä avoliiton aikana vallinnut taloudellinen yhteisyys sekä tarjoamaan tarkoituksenmukainen riidanratkaisumenettely tilanteissa, joissa avopuolisot eivät pääse keskenään yhteisymmärrykseen yhteiselämän päättämiseen liittyvistä varallisuus oikeudellisista kysymyksistä. Perintökaaren (5.2.1965/40) 8 luvun 2 §:n puolisoavustusta koskevalla muutoksella pyritään lisäksi suojaamaan eloonjäänyttä avopuolisoa toisen avopuolison kuolemasta johtuvassa muutoksessa (HE 37/2010).

Sääntelyllä ei pyritä rinnastamaan avopuolisoita aviopuolisoihin tai luomaan avoliitosta avioliiton kaltaista instituutiota. Avoliittoon menemiseltä tai avoliiton päättymiseltä ei edellytetä viranomaisen päätöstä, rekisteröintiä tai muunlaisten muotovaatimusten täyttymistä. Sen sijaan omaisuuden erottelukirjalle ehdotetaan todistelusyistä ja tiettyjen omaisuuslajien rekisteröimisvelvoitteista johtuvista syistä määrämuotoa. Säännökset ovat lähtökohtaisesti tahdonvaltaisia eräitä menettelysäännöksiä lukuun ottamatta. Tämän lain soveltaminen parisuhteeseen perustuu osapuolten nimenomaisiin tahdonilmaisuihin. Avopuolisot saattavat elää avoliitossa nimenomaan välttääkseen ne oikeusvaikutukset, jotka avioliiton solmiminen tuo mukanaan. Tämä vapaus katoaisi, jos avoliittoihin alettaisiin liittää liian pitkälle meneviä avioliiton kaltaisia oikeusvaikutuksia. Ehdotettu sääntely kannustaa avopuolisoita käyttämään sopimusvapauttaan laatimalla keskinäisiä sopimuksia varallisuussuhteiden selkeyttämiseksi riitatilanteiden varalta (HE 37/2010).

3.1.1 Lain keskeinen sisältö

Laissa määritellään avopuolisoiksi yhteistaloudessa asuvat parisuhteen osapuolet sekä avopuolisoiden omaisuuden erottelusta ja yhteistalouteen annetun panoksen hyvittämisestä avoliiton päättyessä. PK 8 luvun muutoksilla täydennetään avopuolison suojaa avoliiton päättyttyä siten, että avopuoliso voisi saada harkinnanvaraista avustusta toimeentulonsa turvaamiseksi toisen avopuolison kuoleman jälkeen. Säännökset ovat pääosin tahdonvaltaisia. (Gottberg 2010.)

Uuden lain pääpiirteenä HE 37/2010 tuo esille säännökset omaisuuden erillisyyden säilyttämisestä, lisäksi avopuolisoille ei tule perillisasemaa tai erillistä asumis- tai vastaavia oikeuksia kuolinpesässä, vaan avopuolison perusturvaksi säädetään oikeus PK 8:2§:n mukaisen harkinnanvaraiseen avustukseen. Avoliiton päättyessä voi toinen osapuoli olla oikeutettu saamaan korvausta yhteistalouden hyväksi antamastaan panoksesta. Pesänjakaja voidaan määrätä toimittamaan omaisuuden erottelua. Molemmilla osapuolilla säilyy sopimusvapaus, mutta minimisuoja on kuitenkin säädetty, ettei oikeudesta omaisuuden erotteleluun tai oikeudesta hakea pesänjakajan määräämistä ole mahdollista tehokkaasti ennalta luopua. (Gottberg 2010.)

Lain keskeisenä sisältönä ovat myös sopimukset, jotka avoliiton päättymisen jälkeen helpottavat omaisuuden erottelua. Puolisot voivat tehokkaasti sopia siitä, kuinka omaisuus tullaan erottelemaan, tai että kumpikaan tai toinen heistä ei tule vaatimaan hyvitystä avoliiton purkauduttua.

Avoliittolaki voidaan sivuuttaa myös sopimuksin, joilla puolisojen sopimusvapautta on rajoitettu siten, että he eivät voi sopia tehokkaasti puolisojen oikeudesta hakea pesänjakajaa omaisuuden erottelun toimittamiseksi eikä kumpikaan tai toinen heistä vaadi omaisuuden erottelua suhteen päättyttyä.

Uusi laki sisältää säännökset avopuolisoiden omaisuuden erottelusta ja yhteistalouteen annetun panoksen hyvittämisestä avoliiton päättyessä.

Avopuolison oikeudellinen asema on heikko verrattuna aviopuolison asemaan.

Avopuolisoiden tuleekin pitää kirjanpitoa avoliiton aikana hankitusta tai ennen avoliittoa olleesta omaisuudesta. Testamentilla voi turvata eloonjääneen avopuolison aseman etenkin iäkkäimpien avopuolisoiden kesken.

Perintökaaren muutoksilla avopuolisoa suojataan avoliiton päätyttyä niin, että avopuoliso voi saada harkinnanvaraista avustusta toimeentulonsa turvaamiseksi toisen avopuolison kuoleman jälkeen. (Aarnio A. & Kangas U., 2010).

Taloudellisesti epäsuhtaisessa avoliitossa, jossa toinen osapuoli on ollut enemmän sijoittava yhteisen edun hyväksi, on lain mukaan mahdollista saada hyvitystä antamastaan panostuksesta. Hyvityksestä voivat avopuolisot sopia keskenään /tai hyvitysvaatimus voidaan tehdä omaisuuden erottelua varten tietylle pesänjakajalle. Mikäli pesänjakajaa ei ole haettu, voi asia mennä tuomioistuimen ratkaistavaksi. Hyvitystä voidaan vaatia myös avopuolison kuoleman jälkeen. (Mikkola 2010.)

Oikeus hyvitykseen raukeaa, jos hyvitystä ei ole vaadittu omaisuuden erottelussa eikä sitä koskevaa kannetta ole nostettu kuuden kuukauden kuluessa omaisuuden erottelusta.

Jos omaisuuden erottelua ei ole toimitettu, oikeus hyvitykseen raukeaa kuitenkin, jollei sitä koskevaa kannetta ole nostettu tai pesänjakajan määräämistä ole haettu kolmen vuoden kuluessa avopuolison kuolemasta tai siitä, kun avopuolisot muuttivat pysyvästi erilleen. (HE 26/2011)

Avopuolison toimeentulo voi heikentyä huomattavasti puolison kuoleman jälkeen esim. työttömyyden tai sairauden vuoksi. Perittävän kihlakumppanille tai eloonjääneelle puolisolle voidaan antaa jäämistöstä avustuksena rahaa, käyttöoikeus omaisuuteen tai muuta omaisuutta harkinnan mukaan mikä katsotaan kohtuulliseksi. Mikäli toimeentulo puolison kuoleman jälkeen on heikentynyt, avustus on tarpeen hänen toimeentulonsa turvaamiseksi.

Avustusta voidaan antaa eloonjääneelle puolisolle siinä tapauksessa, että hänelle ei PK 3 tai 25 luvun nojalla voida antaa riittävään toimeentuloon tarvittavaa omaisuutta. Jollei painavia syitä ole, avustuksen antamisella ei saa loukata perillisen oikeutta lakiosaan. Avustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa on perit-

tävän kihlakumppanin, eloonjääneen puolison tai avopuolison mahdollisuudet turvata toimeentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat huomioiden. (HE 37/2010.)

3.1.2 Avoliiton käsite

Laissa avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta, joka tuli voimaan 1.4.2011 määritellään avoliitto ja avopuoliso: Avopuolisoilla tarkoitetaan yhteistaloudessa asuvia parisuhteen osapuolia, jotka ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteishuollossa oleva lapsi. Avoliitossa olevaa henkilöä ei katsota avopuolisoksi. Avopariksi katsotaan myös samaa sukupuolta olevat yhdessä vähintään viisi vuotta asuneet osapuolet. Avopuolisoiksi ei katsota ”kimppakämpässä”, kaverisuhteessa tai koulukavereina asuvia henkilöitä, jotka eivät asu ns. läheisessä suhteessa. Avoliitossa edelleen oleva, joko toinen tai molemmat eivät myöskään täytä avoparille kuuluvia kriteereitä. (Aarnio A. & Kangas U., 2010, 236.)

Lain näkökulmasta avoliitto voidaan määritellä mm. siten, että lyhytaikainen yhdessä asuminen ei vielä tee suhteesta avoliittoa eli erityistä perhemuotoa, vaan avoliiton voi määrittää kriteereillä, että yhdessä asuminen ja yhteinen talous on kestänyt jo jonkin kuukauden. Hyvä tunnusmerkki on myös yhteinen osoite ja usein asunto on myös yhdessä hankittu. (Aarnio A. & Kangas U., 2010, 236.)

Avoliitto voi jatkua, vaikka toinen osapuoli on työssä tai opiskelemassa toisella paikkakunnalla, mutta yhteinen osoite on kuitenkin olemassa.

Avoliitolle on myös tunnusomaista parisuhteen osapuolten yhteisten varojen käyttö ja niinpä avoliitto on konkludenttiseen (hiljaiseen) sopimukseen perustuva suhde, jossa joudutaan kantamaan vastuuta niin itsestä kuin myöskin toisesta osapuolesta. Väliaikaisesti majoittuneet ystävät toistensa luona eivät täytä avoliiton kriteereitä. (Aarnio A. & Kangas U., 2010. 236.)

Yhdessä asumisen osoittamiseen voidaan käyttää esimerkiksi väestörekisterimerkintöjä. On huomattava, että samassa asunnossa kirjoilla oleva henkilö ei

välttämättä ole edellytys avoliitolle. Säännökset soveltuvat sekä samaa, että eri sukupuolta oleviin ja myös ennen lain voimaan tuloa alkaneisiin avopareihin. Huomioitava on, että laki ei luonnollisesti sovellu sellaisiin avoliittoihin, jotka ovat päättyneet ennen lain voimaantuloa. (Gottberg 2010.)

Yhteistalouden osoituksena voi olla omaisuuden yhteisomistussuhteita, yhteinen pankkitili tai osallistuminen yhteisiin jokapäiväisiin hankintoihin tai yhteistyötä ja työnjakoa yhteiseen talouteen kuuluvissa askareissa. (Gottberg 2010.)

Mikäli avoparilla ei ole yhteistä lasta, yhteiselämän tulee jatkua viisi vuotta yhtäjaksoisesti, minkä jälkeen parisuhteen osapuolet tulevat lain soveltamisen piiriin. Yhteiselämän pituudella ei ole merkitystä, mikäli avopuolisoilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi. On huomattava, että mikäli avoparin kanssa asuu toisen puolison lapsi tai lapset, tämä ei ole riittävä peruste. Osapuolet tulevat lapsisäännöksen pohjalta lain soveltamisalan piiriin heti yhteisen lapsen synnyttyä tai oikeuden annettua huoltopäätöksensä siitä riippumatta, kuinka kauan yhteiselämä on sitä ennen kestänyt. (Gottberg 2010.)

Alle 18-vuotias henkilö voi myös olla avoliitossa, joka täyttää määritelmät. Määritelmä täyttyy heti yhteisen lapsen synnyttyä. Alaikäinen tai muu edunvalvonassa oleva henkilö tarvitsee luonnollisesti taloudellisten sopimusten tekemiseen edunvalvojan hyväksynnän. (Gottberg 2010.)

3.1.3 Avoliitto läheissuhteena

Avopuolisoa on pidetty laissa tarkoitettuna läheisenä (PK 5:2). Lapselle läheinen henkilö on myös hänen biologisen vanhempansa avopuoliso. Valtiolle perintönä tullut omaisuus voidaan luovuttaa hakemuksesta ”perittävän läheiselle”, jos voidaan perustellusti olettaa, että luovutus vastaa perittävän viimeistä tahtoa. Avopuolisoa on pidetty myös vakuutus sopimuslaissa tarkoitettuna omaisena tulkittaessa henkivakuutuksen edunsaajamääräystä, josta seuraava oikeustapaus:

KKO 2004:40

Meeri M on Korkeimmassa oikeudessa esittänyt kanteensa tueksi muun ohella, että Matti R:n 27.6.1997 tekemässä Selektta-sijoitus-säästöhenkivakuutukseksi nimitetyssä sopimuksessa ei tosiasiassa lainkaan ole kysymys vakuutuksesta, vaan pikemminkin talletuksesta, ja että sopimukseen ei näin ollen sovelleta vakuutusopimuslakia.

Todistajina kuultujen vakuutusyhtiötä sopimuksen tekemistä edeltäneessä neuvottelussa edustaneiden P:n ja S:n kertomuksista ilmenee, että Matti R:n tarkoituksena hänen tehdessään kysymyksessä olevan sopimuksen on ollut varojen sijoittaminen mahdollisimman hyvätuottoisesti, eikä vakuutusturvan hankkiminen. Tähän viittaa myös se, että kysymys on ollut lyhytaikaisesta, todistaja S:n mukaan ilmeisesti viideksi vuodeksi tehdystä sopimuksesta. Matti R ei myöskään ollut halunnut liittää sopimukseen sellaista kuolemanvaraturvaa, jonka perusteella hänen kuoltuaan edunsaajalle olisi suoritettu kuolemantapaussummana vakuutussäästöjä suurempi määrä.

Arvioitaessa sitä, sovelletaanko sopimukseen vakuutusopimuslakia, ei ole näistä merkitystä kuitenkaan voida antaa Matti R:n tarkoitukselle, vaan kysymystä on arvioitava sopimusta koskevien objektiivisten seikkojen perusteella.

Sopimuksen ehtojen mukaan vakuutus päättyi muun muassa vakuutusajan päätyessä tai Matti R:n kuollessa. Jos vakuutus olisi päättynyt vakuutusajan päättymisen johdosta, Matti R:lle olisi suoritettu vakuutussäästöjen määrä lisätynä säästöille sopimuksen mukaan annettavilla hyvityksillä ja vähennettynä säästöistä sopimuksen mukaan tehtävillä veloituksilla. Vakuutussäästöt oli sopimuksen mukaan vakuutettu 95-prosenttisesti kuoleman varalta. Tämä tarkoittaa sitä, että vakuutus on tuottanut sopimuksessa määrätylle edunsaajalle oikeuden saada kuolemantapaussummana 95 prosentin osuuden vakuutussäästöistä Matti R:n kuoltua vakuutuksen ollessa voimassa.

Vakuutusopimuslain 1 §:n 1 momentin soveltamisalasäännöksen mukaan lakia sovelletaan muun muassa henkilövakuutukseen. Lain 2 §:n 1 momentin 1 kohdan määritelmäsäännöksen mukaan henkilövakuutuksella tarkoitetaan vakuutusta, jonka kohteena on luonnollinen henkilö. Laissa ei ole määriteltä, mitä vakuutuksella tarkoitetaan. Lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 114/1993 vp s. 21) perusteluissa on todettu, että henkilövakuutuksen muodot ovat käsitteinä siinä määrin vakiintuneet, ettei niiden määrittely laissa ole tarpeellista. Lisäksi on todettu, että laissa oleva määritelmä saattaisi myös tarpeettomasti rajoittaa vakuutusten kehittämistä.

Valittu sääntelytapa jättää varsin avoimeksi sen, millaisin edellytyksin sopimusta voidaan pitää vakuutuksena. Näin ollen vakuutusopimuslain sovellettavuus sellaisiin henkivakuutusopimuksiksi nimitettyihin sopimustyyppeihin, jotka tosiasiallisesti ovat pikemminkin sijoituksia kuin keinoja kuolemanvaraturvan hankkimiseen, on tulkinnanvaraista. Kun otetaan huomioon henkivakuutustoiminnan laajuus ja siihen liittyvien taloudellisten etujen merkittävyys sekä se, että henkivakuutuksia voidaan käyttää jäämistösuunnittelun yhtenä keinona, ratkaistaessa kysymystä vakuutusopimuslain soveltuvuudesta sopimukseen on tärkeää,

että vakuutuksenottajien perusteltuja odotuksia mahdollisimman pitkälle suojataan. Tämän vuoksi on syytä ottaa vakuutuslainsäätelyä soveltamisalassäänöstyä tulkittaessa huomioon myös se yksityiskohtainen normiohjaus, joka koskee vakuutusyhtiöiden ja -yhdistysten oikeutta harjoittaa henkivakuutustoimintaa.

Nyt kysymyksessä oleva sopimus täyttää riskinsä osalta sosiaali- ja terveysministeriön suomalaisten vakuutusyhtiöiden ja vakuutusyhdistysten sekä Suomessa toimivien ulkomaisten vakuutusyhtiöiden vakuutusluokista antaman päätöksen 6 b §:ssä säädetyt edellytykset, joiden perusteella sopimusta voidaan pitää mainitun päätöksen 6 §:n 1 momentin 1 kohdan a kohdassa tarkoitettuna henkivakuutusluokkaan 1 kuuluvana pääomavakuutuksena. Voidaan pitää ilmeisenä, että vakuutusyhtiö on määritellyt kysymyksessä olevaan sopimustyyppiin sovellettavat yleiset ehdot pitäen silmällä sitä, että sopimus täyttää mainitussa päätöksessä asetetut edellytykset. Ilmeisenä voidaan pitää myös sitä, että näiden edellytysten täyttymisen perusteella sopimusta on yleisesti vakuutuksenottajille markkinoitu vakuutuksena. Näin ollen on edellä todetut yleiset lähtökohdat huomioon ottaen perusteltua katsoa, että kysymyksessä on myös vakuutuslainsäätelyn 1 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilövakuutus. Sopimukseen sovelletaan siten vakuutuslainsäätelyä.

Edunsaajamääräyksen tulkinta

Asiassa on kysymys paremmasta oikeudesta vakuutuskorvaukseen. Matti R:n tekemässä sijoitus- ja henkivakuutuslainsäätelyssä on edunsaajaksi nimetty omaiset, jollaisena määräys siten on tullut sopimuksen osaksi. Meeri M:n kanteen ensisijaisena perusteena on, että Matti R oli tarkoittanut edunsaajamääräyksellä Meeri M:ää.

Vakuutuslainsäätelyn 50 §:n 5 momentin mukaan siinä tapauksessa, että edunsaajaksi on määrätty vakuutuksenottajan omaiset, on määräys voimassa vakuutuksenottajan puolison ja perintökaareissa tarkoitettujen perillisten hyväksi. Tämä tulkintasääntö on kuitenkin toissijainen, sillä pykälän 1 momentin mukaan tulkintasääntöä on noudatettava vain, jos määräyksestä tai olosuhteista ei muuta seuraa. Kysymys on siitä, sovelletaanko tässä tapauksessa mainittua pykälän 5 momentin mukaista tulkintasääntöä vai voidaanko edunsaajamääräystä tulkita kanteessa tarkoitetulla tavalla.

Niin kuin vakuutuslainsäätelyn 50 §:n 5 momentin säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen perusteluissa (HE 114/1993 vp s. 56) on todettu, edunsaajamääräystä on ensisijaisesti tulkittava siten, että lopputuloksen voidaan olettaa vastaavan määräyksen antajan tahtoa. Tämän mukaisesti Korkein oikeus katsoo, että arvioinnin tulee perustua siihen, mitä vakuutuksenottaja on määräyksen antamishetkellä tarkoittanut. Arvioinnissa ovat merkityksellisiä myös ne olosuhteet, joissa määräys on annettu. Vakuutuksenottajan myöhemminkin, esimerkiksi testamentissa antama tahdonilmaisu voidaan edunsaajamääräystä tulkittaessa ottaa huomioon, jos siitä voidaan päätellä, mitä hän on jo määräyksen antamishetkellä tarkoittanut.

Matti R on edellä kerrotuin tavoin tehnyt sopimuksen sijoitustarkoituksessa eikä hankkiakseen kuolemansa varalta läheisilleen vakuutusturvaa. Kysymys on ollut

verraten lyhytaikaisesta sopimuksesta, jonka Matti R on ilmeisesti mieltänyt talletussopimukseksi. Sopimukseen sisältyvä edunsaajamääräys "omaiset" ei ole perustunut hänen nimenomaiseen valintaansa, vaan se on tulostunut sopimuslomakkeelle oletustietona vakuutusyhtiön tietojärjestelmästä. Todistaja P:n kertomuksesta ilmeni, että sopimusneuvottelussa Matti R:n kanssa oli käyty läpi myös se, mitä edunsaajamääräyksellä "omaiset" yleisesti tarkoitettiin. Edunsaajamääräyksen sisältö on tällä tavoin selostettu hänelle rutiininomaisesti yhtenä osana sopimusehtoja päähuomion ollessa kuitenkin koko ajan sijoitustapaan ja sijoituksen tuottoisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Todistajien P:n ja S:n kertomuksista ilmeni edelleen, ettei Matti R ollut kysellyt edunsaajamääräyksestä. Hänelle oli kuitenkin ilmoitettu, että määräystä voitiin myöhemmin muuttaa. Siitä, miten muuttamisen tulisi tapahtua, ei ole näytetty olleen tarkempaa keskustelua, kuten ei myöskään siitä, ettei vakuutukseen sijoitetuista varoista voitaisi kuoleman varalta määrätä pelkästään tekemällä testamentti.

Siitä huolimatta että käsitettä "omaiset" on selvitetty Matti R:lle sopimuksesta neuvoteltaessa, voidaan näihin neuvotteluihin ja muutoinkin sopimuksen tekemiseen liittyvät olosuhteet huomioon ottaen pitää varteenotettavana mahdollisuutena, ettei hän ole käsittänyt merkinnän "omaiset" jäämisen sopimusasiakirjaan voivan merkitä sitä, ettei sijoitetuista varoista voi kuoleman varalta määrätä testamentilla. Hän on ilmeisesti ollut siinä käsityksessä, että hän voi milloin hyvänsä määrätä varoista uudelleen. Jos tilanne on tällainen, ei edunsaajamääräys ole tullut sopimuksen osaksi sellaisena kuin Matti R on sen tarkoittanut eikä näissä olosuhteissa sopimuksen määräyksestä yksinään voida päätellä, että Matti R on tarkoittanut mainitulla merkinnällä perintökaaressa tarkoitettuja perillisiä. Arvioitaessa Matti R:n tarkoitus edunsaajamääräyksen osalta onkin painoarvoa annettava myös muille seikoille kuin sopimukseen tulostuneelle ilmaisulle "omaiset".

Matti R:n suhde Meeri M:ään oli läheinen. Hän oli vuodesta 1993 alkaen asunut avoliitossa Meeri M:n kanssa. Hän oli elinaikanaan ilmaissut useille henkilöille, että hän tahtoi jättää omaisuutensa sukulaistensa asemesta Meeri M:lle. Hän on sopimuksen voimassaoloaikana 28.9.1998 tehnyt testamentin, jossa hän on määrännyt kaiken omaisuutensa Meeri M:lle. Nämä seikat viittaavat yhdensuuntaisesti siihen, että Matti R on sopimusta tehdessäänkin tarkoittanut määrätä Meeri M:n edunsaajaksi.

Matti R ei tosin ole ilmoittaessaan tahtonsa jättää omaisuutensa Meeri M:lle puhunut tästä nimenomaan vakuutuksensa edunsaajana eikä myöskään testamentissaan maininnut erikseen vakuutusta. Edellä (kohdassa 12) mainituista syistä näistä seikoista ei kuitenkaan voida tehdä ratkaisevia johtopäätöksiä.

Olosuhteita kokonaisuudessaan arvioidessaan Korkein oikeus katsoo selviteksi, että Matti R on tarkoittanut määrätä kysymyksessä olevan vakuutus sopimuksen edunsaajaksi Meeri M:n. Näin ollen vakuutus sopimuslain 50 §:n 5 momentin mukainen edunsaajamääräyksen tulkinta syrjäytyy ja määräys on voimassa Meeri M:n hyväksi.

Avopuolisoilla on oikeus saada vahingonkorvausta kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä, jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huo-

limattomuudesta (VahKorvL 5:4a), mutta jos läheissuhde on purkautunut ennen rikosta, entisellä avopuolisolla ei ole kuitenkaan oikeutta kärsimyskorvaukseen, josta on myös oikeustapaus:

KKO 2006:96

Tahallisella henkirikoksella surmansa saanut B ja kärsimyksestä korvausta vaatinut X, jotka olivat aikaisemmin eläneet avoliitossa, eivät olleet enää noin vuo-teen ennen B:n kuolemaa asuneet yhdessä. Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevillä perusteilla X:ää ei pidetty vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:ssä tarkoitetuna surmansa saaneelle erityisen läheisenä henkilönä eikä X ollut oikeutettu korvaukseen kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä.

Avoliiton päättyminen koskee myös lasta. Puolisolla, jolle lapsi jää, ei useinkaan ole tietoa tai osaamista lapsen asioiden hoitamisesta. Lapsen huoltoa koskevan hakemuksen voi tehdä myös lapsen sukulainen tai muu lapselle läheinen henkilö, jos lapsi on huoltajan / vanhempansa kuoleman johdosta jäänyt vaille huoltajaa. Avomiestä on pidettävä lapsen läheisenä, vaikka isyyden vahvistamisprosessi olisi kesken äidin kuollessa. Lapselle on myös isyytensä tunnustanut äidin avopuoliso läheinen, vaikka ei olisikaan lapsen huoltaja. (Kangas 2011.)

3.2 Lain vaikutukset

Uuden lain mukaan avopuoliso voi vaatia omaisuuden erottelua avoliiton päättyttyä. Lähtökohtana erottelussa on, että kumpikin avopuoliso pitää oman omaisuutensa. Irtaimet esineet katsotaan kuitenkin yhteisiksi, jollei voida selvittää, kummalle avopuolisolle tietty esine kuuluu. (Lötjönen 2011.)

Avopuolisolla on oikeus hyvitykseen, jos hän on auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan omaisuuttaan ja omaisuuden jakaminen ainoastaan omistuksen perusteella merkitsisi hyötymistä toisen kustannuksella. Hyvityksen saaminen edellyttää, että epäsuhta avopuolisoiden panostuksissa ei ole vähäinen. (Lötjönen 2011.)

Hyvitykseen oikeuttava panos voi olla esimerkiksi taloustyötä kotona toisen avopuolison kartuttaessa omaisuuttaan työelämässä. Myös merkittävä rakennus-, korjaustyö tai pitkäaikainen hoivatyö kotona toisen avopuolison hyväksi voi oikeuttaa hyvitykseen. (Lötjönen, 2011.)

Lain myötä maistraattiin tuli avoliittoasioiden rekisteri, jonne avopuolisot voivat toimittaa erottelusopimukset /-kirjat, jotka maistraatissa rekisteröidään, eli toinen avopuoliso saa suojaa esimerkiksi konkurssi- , ulosotto- sekä velkomustilanteissa. Sen mukaan omaisuutta vaativan on osoitettava omistusoikeutensa siihen. Velkojat eivät voi puuttua avopuolison erottelussa saamaan omaisuuteen. Erottelukirjassa tulee kiinnittää kirjalliseen ilmaisuun huomiota. (Toropainen 2011.)

Hyvitystä tulee vaatia heti omaisuuden erottelussa tai viimeistään kuuden kuukauden kuluessa erottelusta tulee nostaa kanne. (HE 26/2011).

3.3 Omaisuuden erottelu

Avopuolisot voivat lain mukaan sopia omaisuuden erottelusta ja hyvityksestä keskenään. Jos sopiminen ei onnistu, erottelua varten voi hakea käräjäoikeudelta pesänjakajan määräämistä. Pesänjakaja toimittaa omaisuuden erottelun ja päättää mahdollisesta hyvityksestä. Todisteena erottelusta laaditaan erottelukirja. Jollei pesänjakajaa ole haettu, hyvitysvaatimus voidaan myös viedä käräjäoikeuden ratkaistavaksi.

Omaisuutta itselleen vaativalla on näyttövelvollisuus omistusoikeudestaan omaisuuteen. Mikäli mistään ei käy selville, kenen irtaimesta omaisuudesta on kyse, avoerottelussa voidaan käyttää todistustaakkasääntöä.

Avoliiton päättyessä ei omaisuuden erottelua tehdä automaattisesti, vaan edellytyksenä on, että avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen sitä vaatii. Erottelun toimittamiseen ei ole lakiin perustuvaa velvollisuutta, eikä erotteluvaateelle ole mitään määräaika. Lähtökohtana kuitenkin on, että mikäli avopuolisot ovat tehneet erillisiä sopimuksia omaisuudestaan, noudatetaan niitä ensisijaisesti.

3.4 Suoja avopuolison kuoleman varalta

Avopuolison suojaa täydennetään siten, että tämä voi saada toisen avopuolison kuoltua harkinnanvaraista avustusta kuolinpesästä. Avustuksen voi antaa myös käyttöoikeutena omaisuuteen. Avustuksella voidaan pehmentää toimeentulon äkillistä muutosta, jos avopuoliso on ollut taloudellisesti riippuvainen kuolleesta

avopuolisosta. Edelleen on huomioitava, että avopuoliso ei saa perintöoikeutta perittävän avopuolison omaisuuteen. (Lötjönen 2011).

Esimerkki ennen avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta tulleen lain voimaan tuloa

Avopari oli elänyt avoliitossa kolmekymmentä vuotta ja he omistivat yhdessä asunto-osakkeen. Puoliso, joka oli perinyt vanhemmiltaan maatilán sekä muuta omaisuutta kuoli yllättäen. Avopuolisoilla ei ollut testamenttia, joten vainajan omaisuuden peri hänen yli 80-vuotias sisarensa. Avopuoliso, joka omisti puolet asunto-osakkeesta, ei tahtonut millään ymmärtää, ettei hän saanut kuolinpesästä mitään ja myöhemmin omistus yhteiseen osakkeeseen on yhdessä vainajan sisaren kanssa.

Edellä mainitussa tilanteessa vähävarainen puoliso voi joutua luopumaan omistuksessaan olevasta puolikkaasta asunto-osakkeesta, mikäli hänellä ei ole varoja lunastaa vainajan puoliskoa itselleen.

Esimerkki lain voimaan tulon jälkeen

Avopari oli asunut ulkomailla 25 vuotta ja ennen Suomeen tuloa omaisuus oli eroteltu. Suomessa avopari asui yhdessä kuusi vuotta ja mies maksoi kummankin asumisen sekä muun elämisen. Avovaimo kuoli ja häneltä jäi kaksi lasta edellisestä liitosta, jotka perivät äitinsä.

Mies voi vaatia lapsilta hyvitystä, koska hän myös hoiti sairastunutta avopuolisoaan. Mikäli lapset eivät hyväksy hyvityksen maksamista miehelle, voi mies hakea omaisuuden erottelua varten pesänjakajan määräämistä, joka on edullisempi vaihtoehto kuin hakea käräjäoikeudelta perusteettoman edun palautusta. Mikäli lapset maksaisivat miehelle hyvitystä, kannattaa veroseuraamukset selvittää, mm mahdollinen lahjavero. Kun vainajalta jäi kaksi lasta voivat he kumpikin antaa lahjaksi alle 4.000,00 euroa ilman lahjaveroa.

Avopuolisolla on oikeus hyvitykseen, jos hän on yhteistalouden hyväksi antamallaan panoksella auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan tai säilyttämään tämän omaisuutta siten, että yhteistalouden purkaminen yksinomaan omistussuhteiden perusteella johtaisi perusteettoman edun saamiseen toisen kustannuksella. (HE 26/2011)

Yhteistalouden hyväksi annetuksi panokseksi katsotaan, jos työ yhteisen talouden tai toisen avopuolison omistaman omaisuuden hyväksi, varojen käyttö yhteiseen talouteen, varojen sijoitus toisen avopuolison omistamaan omaisuuteen tai muu näihin verrattava toiminta. (HE 26/2011.)

Oikeutta hyvitykseen ei ole, jos yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta koitunut perusteeton etu on olosuhteet huomioon ottaen vähäinen. (HE 6/2011.)

Hyvityksestä voidaan sopia tai hyvitysvaatimus voidaan tehdä omaisuuden erottelua varten määrätyle pesänjakajalle. Jollei pesänjakajan määräämistä ole haettu, hyvitysvaatimus voidaan saattaa kanteella käräjäoikeuden ratkaistavaksi. (HE 26/2011.)

Raskaana oleva puoliso

Jos avoliitto päättyy ennen lapsen syntymää, eikä viiden vuoden sääntöä voida soveltaa, avoliittolaki ei tule sovellettavaksi. Mikäli avopuoliso kuolee synnytykseen, eikä viiden vuoden sääntöä voida soveltaa, avopuoliso ei voi saada harkinnanvaraista avustusta jäämistöstä, koska se edellyttää aina avoliittolain soveltumista parisuhteeseen. Jos taas lapsi kuolee synnytykseen, avoliittolaki ei tule sovellettavaksi, koska lapsi ei voi olla yhteinen. (Kangas 2011.)

3.5 Lain suhde sopimusvapauteen

Mikäli avopuolisot ovat yksimielisesti sopineet esimerkiksi koti-irtaimiston omistussuhteet, ei laissa säädettyä yhteisomistusolettamaa tarvita. Avopuolisot voivat lisäksi sopia keskenään siitä, ovatko jo suunnitellut hankkeet tai hankinnat olleet sellaisia, jotka on jo hyvitetty tai joihin ei haluta lain tuomaa hyvitysmahdollisuutta.

Avopuolisoilla on vapaus sopia omistussuhteistaan sekä myös siitä, ettei säädettyä lakia sovelleta heihin. Avopuolisot voivat elää avoliitossa välttääkseen ne oikeusvaikutukset, jotka avioliitto tuo mukanaan. Tämä vapaus voi kadota, mikäli avoliittoihin alettaisiin liittää liian pitkälle meneviä avioliiton kaltaisia oikeusvaikutuksia (HE 37/2010.13.)

Lain soveltaminen parisuhteeseen perustuu osapuolten nimenomaisiin tahdonilmaisuihin. Lain perusteluissa avopuolisoita erityisesti kannustetaan käyttämään sopimusvapauttaan laatimalla keskinäisiä sopimuksia varallisuussuhteidensa selkiyttämiseksi riitatilanteiden varalta. Avopuolisot voivat tehdä omaisuudestaan sopimuksia, jotka ovat muotovapaita, mutta ne tulee tehdä kirjallisesti, kuten lain perusteluissa korostetaan. Mikäli ennen avoliiton alkamista tai sen aikana on tehty sopimuksia, ne on erotettava avoliiton päättyessä tehtävästä erottelukirjasta, jota koskee erillinen muotovaatimus. (Gottberg 2010.)

Sopimus turvaa omaisuuden, johon on sijoitettu omaa tai yhteistä vaarallisuutta, sekä erottaa sen tarvittaessa. Peitelty omaisuuden järjestely voi tuhota myös toisen sopimuksettoman omaisuuden, josta seuraava oikeustapaus:

KKO:2003:86

A:n veloista oli ulosmitattu vene. A:n avopuoliso B valitti ulosmittauksesta väittäen kauppakirjaan ja muuhun selvitykseen vedoten veneen kuuluvan hänelle. Kysymys ulosmittauksen ja noudatetun menettelyn oikeellisuudesta. (Ään.)

Perusteltua on, että omistussuhteista on dokumentoitu avopuolisoiden hankinnat. Ulosmittaustilanteessa väijyy aina vaara siitä, että toisen avopuolison omistamaa omaisuutta tulee ulosmitatuksi toisen puolison veloista.

Avopuolisoiden sopimusvapaus on näennäinen, sillä toisella on aina veto-oikeus. Jos toinen kieltäytyy sopimuksesta, ei toisella ole keinoa pakottaa toista puolisoa sopimuksen tekoon.

Avopuolisoiden keskinäiset nimenomaiset sopimukset ovat harvinaisia. Kun tiedämme, että noin 20 % aviopuolisoista solmii avioehtosopimuksen, niin oletama, jonka mukaan yhtä moni avopuoliso sopii yksityiskohtaisesti keskinäisistä varallisuussuhteistaan, on väärä. (Kangas 2011.)

Sopimuksia tehtäessä sopimuksille ei edellytetä määrämuotoa, mutta on kuitenkin hyvä tehdä ne kirjallisessa muodossa ja kirjata sopimukseen myös päiväys ja molempien avopuolisoiden allekirjoitus. Sopimus voi olla vapaamuotoinen, mutta siinä on selvästi ilmaistava sopimuksen tarkoitus ja kohteet. Sopimuksia on hyvä tehdä kaksi samansisältöistä kappaletta, jotta molemmille avo-

puolisoille jää oma kappaleensa. Sopimukseen on hyvä saada kaksi esteetöntä todistajaa. On hyvä huomioida, että avopuolisot eivät voi luopua keskinäisellä sopimuksella oikeudestaan vaatia omaisuuden erottelua tai avopuolison oikeudesta hakea pesänjakajaa omaisuuden erottelun toteuttamiseksi. Pesänjakaja on kuitenkin velvollinen ottamaan avopuolisoiden keskinäisen sopimuksen sisällön huomioon erottelua tehdessään. (Oikeusministeriö 2011).

Sopimuksia ei rekisteröidä vaan ne tulee säilyttää esimerkiksi tallelokerossa tai muussa tärkeiden asiakirjojen säilytyspaikassa. Sopimusta ei tarvitse viedä maistraattiin eikä muun viranomaisen rekisteröitäväksi. (Oikeusministeriö 2011).

Poikkeukset sopimusvapaudesta

Kuten edellä todettiin, avopuoliso ei voi ennalta luopua myöskään oikeudestaan vaatia lain 4 §:n mukaista omaisuuden erottelua. Avopuoliso ei voi luopua oikeudestaan hakea lain 7 § 2 momentin mukaisesti pesänjakajan määräämistä omaisuuden erottelun toimittamiseksi.

Sitovia ovat myös sellaiset seikat, joiden sääntelyintressi perustuu muuhun kuin osapuolten keskinäisten suhteiden järjestämiseen. Perusteluissa viitataan tältä osin erottelukirjan muotomääräyksiin, hyvityksen vaatimisessa sovellettaviin menettelysäännöksiin ja muutoksenhakusäännöksiin. (Gottberg 2010. 20; HE 37/2010.)

3.6 Yhteinen sukunimi

Avoliittoon mentäessä on luonnollista, että nuoripari voi päättää tulevasta sukunimestä, joka tulee yleensä morsiamelle. Nykyisin myös mies saa halutesaan vaimon sukunimen. (Aarnio & Kangas 2010, 240).

Avopuolisot eivät saa yhteistä sukunimeä paitsi, nimilautakunnan tarkistettua lausuntokäytäntöään vuonna 2009. Avopuolisot, joilla on yhteinen lapsi, voivat hakemuksesta saada yhteisen sukunimen. Yhteiseen sukunimeen on ehtona, mm. että toinen tai molemmat palaavat sellaiseen sukunimeen, johon heillä muulla perusteella on oikeus, esimerkiksi esivanhemmalla on ollut sukunimi,

joka on toisella avopuolisolla ja josta voi tulla avoparille yhteinen sukunimi (Aarnio & Kangas 2011, 240.)

3.7 Yleisimmät oikeuskeinot

Lähtökohtana erotilanteessa on, että molemmat avopuolisot ottavat erotilanteessa omistamansa omaisuuden. Käytännössä yleisimmät oikeuskeinot, joihin riitaisissa tapauksissa turvaudutaan, ovat perusteettoman edun palautusta koskeva kanne, velkomusta, omistusoikeuden vahvistamista tai kumoamista, hallinnan palautusta, vahingonkorvausta, sopimuksen kohtuullistamista ja oikeustoimen pätemättömyyttä koskevat kanteet. (Kangas 2011.)

3.8 Taannehtivuusperiaate

Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta on taannehtiva, eli sen piiriin kuuluvat kaikki avoliitot, joissa on lapsia riippumatta siitä, miten kauan ne ovat kestäneet ja kaikki ne avoliitot, jotka ovat kestäneet viisi vuotta tai kauemmin. Avopuolisot voivat yhdessä sopia siitä, ettei lakia sovelleta heihin lukuun ottamatta, että heillä on oikeus vaatia omaisuuden erottelua ja oikeutta hakea pesänjakajaa. Sopimuksen avoliittolain soveltamatta jättämisestä voi tehdä avoliiton aikana senkin jälkeen, kun avoliittolain tunnusmerkistö on jo toteutunut. (Kangas 2011.)

4 AVOLIITTO KANSAINVÄLISESTI JA TILASTOJEN VALOSSA

Suomessa ei ole ollut lainsäädäntöä avopuolisolle, joten Ruotsi tuntuu olevan edelläkävijä myös tässäkin asiassa. Naapurimaita seurattaessa on ollut havaittavissa, että Ruotsissa ja Norjassa on kehitys ollut nopeampaa ja aktiivisempaa kuin Suomessa. Ruotsissa ja Norjassa avoliittojen varallisuussuhteet on järjestetty lailla. Norjan laki kattaa miehen ja naisen avoliiton ohella myös muunlaiset yhteistaloudet ja perustuu suhteen aikana hankitun omaisuuden yhteisomistus olettamaan. (Gottberg 1997,57.)

4.1 Kansainvälinen kehitys

Avopuolisoiden varallisuussuhteiden sääntelyn osalta kansainvälisesti omaksutut ratkaisut poikkeavat huomattavasti toisistaan. Yleisesti ottaen rekisteröimättömiä avoliittoja koskeva sääntely Euroopan maissa on vähäistä, vaikka sen tarpeellisuudesta on keskusteltu paljonkin useimmissa maissa. Ainoastaan Ruotsissa ja Norjassa sääntely on kattavaa.

Ruotsissa avopuolisoiden väliseen oikeussuhteeseen sovelletaan Sambolagenin nimisen lain määräyksiä. Laki tuli voimaan vuonna 2003. Lain mukaan avoliiton purkautuessa jaetaan avopuolisoiden kesken ensisijaisesti puolisoiden avoliiton aikana hankkima koti ja koti-irtain. Suojaa annetaan avopuolisoille avoliiton purkautuessa avoeron tai kuoleman johdosta. Laki koskee sekä hetero- että homoavoliittoja. (Aarnio & Kangas 2009.)

Norjassa on vuoden 1991 alusta lukien ollut voimassa laki oikeudesta yhteiseen asuntoon ja asuinirtaimistoon yhteistalouden purkautuessa. Lakia sovelletaan paitsi hetero- ja homoavoliittoihin, myös esimerkiksi sisarusten väliseen yhteisomitukseseen. (Aarnio & Kangas 2009).

Perintölain muutos Norjassa tuli voimaan heinäkuun 1. päivänä vuonna 2009 (Lov on endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere) 2008:112), jonka nojalla myös avopuoliso voi periä kumppaninsa tai saada jakamattomuussuojaa esimerkiksi yhteiselle asunnolle ja asuinirtaimistolle. Lakimuutoksen mukaan avopuolisoilla on oikeus periä toisensa silloin, kun heillä on tai on ollut yhteinen lapsi tai kun he odottavat yhteistä lasta. Jo tämä lapsen odotus mahdollistaa perimisen. Lain nojalla perittävän omaisuuden määrä on sidottu sosiaalivakuutuslain (Folketrygdloven 1997:19) 1-4§:n mukaiseen ns. perusmäärään (grunnbeløp) ja se on samansuuruinen, kuin aviopuoliso saa leskeksi jäädessään. Tätä suuremmasta perinnöstä avopuolisoiden tulee määrätä testamentilla. Avopuolisoiden oikeus lakisääteiseen perintöön menee rintaperillisen lakiosan edelle. Lakimuutoksen mukaan eloonjääneellä on lisäksi yhteistä asuntoa, asuntoirtaimistoa, autoa ja yhteisessä käytössä ollutta niin sanottua vapaa-ajan omaisuutta (fritidseigedom) koskeva jakamattomuussuoja (uskifte). Eloonjää-

neellä ei kuitenkaan ole tätä oikeutta, jos edesmenneellä on avoliiton ulkopuolisia lapsia ja nämä vastustavat pesän säilyttämistä tältä osin jakamattomana. (HE37/2010.)

Sääntely on samanlainen mikä koskee aviopuolisoita Suomessa. Avopuolisoilla, joilla ei ole yhteisiä lapsia, mutta jotka ovat asuneet yhdessä vähintään viisi vuotta, ei ole perintöoikeutta suoraan lain nojalla, mutta heillä on oikeus määrätä testamentilla, että eloonjääneellä on oikeus perintöön vastaavasti kuin niillä avopareilla, joilla on yhteinen lapsi. Tämä perintöoikeus menee myös rintaperillisen lakiosaoikeuden edelle. (HE 37/2010.)

Lapsettomia avopareja koskevaa sääntelyä on myös perusteltu sillä, että toisille se on elämäntapavalinta ja avopareilla tulee olla vapaus päättää omista taloudellisista asioistaan.

Avopuolisoiden varallisuussuhteita koskevaa lainsäädäntöä eri maissa ja EU:ssa on kuvattu kattavasti oikeusministeriön työryhmämietinnössä 2008:10. Muutoksia on tapahtunut tämänkin jälkeen mm. Norjassa. (HE /37/2010..)

Tanskassa avopuoliso sai rajoitetun oikeuden perintöön ensiksi kuolleen avopuolison jälkeen keväällä 2007, (Aarnio & Kangas 2009).

4.2 Tilastotietoa avoliitoista Suomessa

Avoliitossa asuu eri-ikäisiä pareja, niin samaa sukupuolta olevia, kuin eri sukupuolta olevia. Suomessa on tutkittu avoliittoja hyvin niukasti. Ei ole olemassa tutkimuksia avopuolisoiden välisistä riidoista, jotka olisi tuotu ali- tai hovioikeuteen, eikä myöskään ole rekisteriä siitä mistä riidellään. Monissa maissa on nykyään sekä avoliittoa että homoseksuaalisia parisuhteita koskevaa lainsäädäntöä, sekä näihin liittyviä lainsäädäntöhankkeita on vireillä eri puolilla maailmaa.

Mikäli tällaisen sääntelyn alaisuuteen kuulunut avopari muuttaa Suomeen, lähtökohtana voitaneen pitää, että heidän aikaisemmin jo syntyneet keskinäiset varallisuus oikeutensa ja velvoitteensa – kuten yhteisomistus tai omistus tai omistus liiton päätyttyä ainakin pääsääntöisesti tunnustetaan täällä. Osapuolten

keskinäiset varallisuussuhteet kuuluvat sopimusvapauden piiriin myös Suomessa. (Gottberg 1997, 52).

4.3 Avoliittoperheiden yleisyys Suomessa

Tilastokeskuksen väestötilaston mukaan Suomessa oli vuonna 2008 kaikkiaan noin 1 444 000 perhettä, joista 66,3 % oli avioliittoja tai rekisteröityjä parisuhteita, 21,3 % avoliittoperheitä ja 12,4 % yksinhuoltajaperheitä. Avoliitot ovat yleistyneet vuodesta 1970 lähtien, kuten seuraavasta tilastosta voi nähdä:

1970 2,3 %

1980 8,0 %

1990 13,8 %

2000 18,7 %

2008 21,3 %

(Tilastokeskus.)

4.3.1 Seuranta perheistä siviilisäädyn mukaan

	Avoliitto perheet	Avoliitto perheet	Yksinhuoltaja perheet	Rekisteröidyt parisuhteet	Yhteensä
1970	982 563 (82,2 %)	25 900 (2,3 %)	145 415 (12,6 %)	0	1 153,878
1980	1 014 044 (79,3 %)	102 100 (8,0 %)	161 958 (12,7 %)	0	1 278 102
1990	1 004 514 (73,6 %)	189 367 (13,8 %)	171 458 (12,6 %)	0	1 365 339
2000	950 887 (67,8 %)	262 713 (18,7 %)	188 363 (13,5 %)	0	1 401 963
2008	956 908 (66,3%)	307 143 (21,2,%)	179 091 (12,4%)	1244 (0,1%)	1 444 386

(Tilastokeskus.)

Edellä olevan Tilastokeskuksen tilaston mukaan avoliittojen määrä on kasvanut merkittävästi.

4.3.2 Avoliittojen tilanne Suomessa vuonna 2009

Avoliittojen määrä on vuosien myötä kasvanut tasaisesti. Vuonna 1990 avoliittoperheitä oli noin 190 000 ja vuonna 2009 jo yli 310 000. Tällä hetkellä hieman yli 21 % suomalaisista perheistä on avoliittoperheitä.

Avoperhe voi muodostua joko kahden aikuisen tai aikuisten ja lasten perheestä. (Aarnio & Kangas 2010, 235.)

Tutkimuksen mukaan isät ja äidit eroavat toisistaan siviilisäädyltään. Isät ovat selvästi suurempi ryhmä, jos verrataan eronneita isiä ja äitejä: isistä naimattomia on 17 % ja äideistä 31%. Pietiläisen ja Nikanderin tekemän tutkimuksen mukaan tässä taulukossa lapsen iällä ei ole rajoitusta, eli ei puhuta yksinhuoltajista. Yhden perheen lapsi voi olla minkä ikäinen tahansa. Alla olevassa taulukossa ovat mukana myös vanhojen leskiäitien ja heidän aikuisten lastensa muodostamat perheet.

4.3.3 Taulukko miehen/vaimon/isän/äidin siviilisääty avoliitoissa ja yhden vanhemman perheissä 2009

Siviilisääty	Perhetyyppi							
	Avo-mies ei lapsia	Avovaimo ei lapsia	Avomies ja lapsia	Avo-vaimo ja lapsia	Isä ja lapsia	Isä ja alle 18 v. lapsia	Äiti ja lapsia	Äiti ja alle 18-v. lapsia
Naimaton	75,0	73,9	78,1	76,8	17,4	26,0	31,1	40,6
Naimisissa	0,8	0,7	0,4	0,5	12,6	14,2	9,6	11,8
Eronnut	22,4	21,2	20,8	21,3	52,1	53,7	42,8	44,6
Leski	1,8	4,2	0,6	1,4	17,8	6,1	16,5	3,1
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	193 856	193 851	116 788	116 786	29 752	15 547	149 738	102 088

(Pietiläinen & Nikander 2010.)

Edellä voimme tehdä mielenkiintoisen havainnon lapsettomien liittojen määrästä.

5 SOPIMUKSET AVOLIITTOJEN VARALTA

Avopuolisoiden välillä ei ole keskinäistä elatusvelvollisuutta. Avopuolisoihin ei voida soveltaa avioliittolain säännöksiä, koska heitä ei ole vihitty keskenään. Suhteen päättyessä seuraamukset ratkeavat sen mukaan mitä keskinäisin sopimuksin on sovittu. Mikäli minkäänlaista sopimusta ei ole tehty, kumpikin pitää omistamansa omaisuuden ja yhteinen omaisuus jaetaan yhteisesti sopimalla.

5.1 Yleistä omistussuhteista avoliitossa

Avoliitossa yhdessä hankittu omaisuus tulee erotilanteessa jakaa ja yhteisomistajuussuhde tulee purkaa. Jokaisella yhteisomistajalla on oikeus saada yhteisomistussuhde puretuksi.

Erotilanteissa omaisuuden purkamistapoja on monia, mutta ensisijaisena yhteisomistussuhteen purkamistapana laissa yhteisomistuksesta on, että yhteisomistajalla on oikeus saada osuutensa yhteisestä esineestä jakamalla erotetuksi. Tällaisen erottelun kohteena voi olla ennen muuta tila, joka useimmiten voidaan halkoa. Useat esineet eivät kuitenkaan ole jaettavissa pienempiin, keskenään samanarvoisiin osiin. Näiden tapausten varalta laissa on säännökset yhteisomistussuhteen purkamisesta myynnin avulla. Esineen myyminen yhteisomistussuhteen purkamiseksi voi tulla kysymykseen, jos esineen jakaminen ei ole mahdollista taikka se aiheuttaisi suhteettoman kalliita kustannuksia tai alen-taisi huomattavasti esineen arvoa. Yhteisomistaja voi tällöin vaatia tuomiois-tuimessa, että esine määrätään myytäväksi yhteisomistussuhteen purkamista varten.

Ennen avoliittoa on mahdollista, että avopuolisot ovat omistaneet jo aiemmin omaisuutta, mutta yhteen muuton jälkeen ennen avoliittoa hankitusta omaisuudesta on luovuttu ja saadut varat sijoitettu yhteisen asunnon hyväksi. Varojen yhteisen asunnon hyväksi käytettävä määrä tulisi dokumentoida kummankin avopuolison osalta mahdollista avoliiton päättymistä varten, josta seuraava oikeustapaus:

KKO 1985 II 167

Avoliitossa elävät henkilöt olivat ostaneet yhteiseksi omaisuudeksi huoneiston hallintaan oikeuttavat osakkeet asunto-osakeyhtiössä suorittamalla kauppahinnan niillä varoilla, jotka he kumpikin olivat erikseen saaneet myymällä aiemmin yksin omistamansa asunto-osakeyhtiön osakkeet. Kun muuta ei ollut näytetty sovittun, oli kummankin osuus yhteisomaisuudesta määrättävä suoritettun rahoituksen suhteessa.

Omaisuus voidaan erotella, mikäli on selvästi osoitettavissa toimintamalli, jonka mukaan omaisuutta on hankittu, vaikka ei varsinaista sopimusta ole tehty.

5.2 Sopimus yhteisen omaisuuden omistussuhteista

Omaisuuden omistaa se, jolla on siihen saanto. Hankintahetkinen tarkoitus on myös ratkaiseva. Ratkaistaessa avopuolisoiden omistuskysymyksiä noudatetaan yleisiä siviilioikeudellisia sääntöjä. Todistuksellisenä lähtökohtana on niin sanottu nimiperiaate. Nimiperiaate on pääsääntö, eli kenen nimissä esine tai

kiinteistö on. Irtaimen osalta yhdessä hankittu katsotaan yhteiseksi, elleivät maksua osoittavat tositteet muuta osoita. Yksin toisen nimiin on hankittua omaisuutta yhteiseksi väittävä on velvollinen osoittamaan toteen sen, että tätä on tarkoitettu nimenomaan hankinta hetkellä. Toisen omistamaan omaisuuteen ei omistusoikeutta voi saada (esim. asuinhuoneisto) hankintahetken jälkeisellä toiminnalla, kuten pitkä yhteiselämä, yhteiset lapset tms, sillä se katsotaan lahjaksi. Avoliitossa on tärkeää huolehtia siitä, että omistusoikeudet tulee kirjata ylös oikein. Omaisuuden rahoittaminen ei riitä tuomaan omistusasemaa, etenkin jos rahoitus tapahtuu jälkikäteen, kuten lainan lyhennys. Yhteisen asunnon hankinnasta on syytä tehdä sopimus siitä, miten omistusosuudet määräytyvät. (Gottberg, 2010.)

Omistuksesta voi sopia esimerkiksi, että omistus tulee jakaantumaan tulevan rahoituksen suhteessa, mutta tositteet tulee säilyttää. Sopimus voi sisältää määräyksiä omaisuuden jakamisesta, määräyksiä yhteisen omaisuuden käyttökorkvauksista, yhteisomistussuhteen purkamisesta ja sopimuksia lasten elatuksesta, huollosta ja asumisesta. (Gottberg, 2010.)

Avoeron varalta tehdyn sopimuksen ehdon täyttämiseksi voi avopuoliso ajaa kannetta avoliiton purkautumisen jälkeen ja vaatia sopimukseen liitetyn ehdon täyttämistä, mikäli sopimusta ei ole muutoin asianmukaisesti täytetty, josta seuraava oikeustapaus:

KKO 1996:147

A ja B olivat eläneet yhdessä. Heidän tekemässään sopimuksessa B oli vahvistanut vastaanottaneensa rahamäärän A:lta ennakoperintönä heidän yhteisille lapsilleen ja sitoutunut käyttämään rahat talon rakentamiseen vuokraamalleen maa-alueelle sekä, jos yhteiselämä päättyisi, siirtämään talon kaikkine vuokrasopimuksesta johtuvine oikeuksineen mainituille lapsille.

A:lla oli oikeus ajaa kannetta B:n velvoittamiseksi siirtämään talo ja vuokraoikeus heidän lapsilleen, eli

A on lähtenyt siitä, että 30.12.1987 ja 5.1.1988 allekirjoitetut sopimukset muodostavat yhden kokonaisuuden, kun taas B:n mukaan kysymys on kahdesta erillisestä sopimuksesta. A on Korkeimmassa oikeudessa järjestetyssä suullisessa käsittelyssä kertonut edellyttäneensä, että edellä mainitun rakennus-

hankkeen kokonaiskustannukset ovat enintään 100 000 Saksan markkaa. B:n esitettyä lisärahoitusta koskevan pyynnön oli asiasta neuvoteltu useaan otteeseen ennen 30.12.1987 päivätyn sopimuksen tekemistä. A on kertonut otaksuneensa tuolloin, että hänen ja B:n yhteiselämä tulisi päättymään. A on kertonut laatineensa edellä mainitut sopimukset 30.12.1987 samassa tilaisuudessa noin 3 - 4 tunnin kuluessa. Sopimuksista ensiksi mainittu oli päivätty ja allekirjoitettu 30.12.1987, mutta jälkimmäinen vasta 5.1.1988, koska siihen sisältyi kuittaus rahojen vastaanottamisesta ja rahat oli nostettu pankista ja luovutettu B:lle vasta tuona päivänä. Sopimuksia tehtäessä oli edellytetty, että B maksaa A:lle takaisin 5.1.1988 päivätyssä sopimuksessa mainitut 55 000 Saksan markkaa. Tämä perustui siihen, että rakennukset jäivät vastaisuudessa myös B:n käytettäväksi, mihin käyttöön A:lla ei ollut mahdollisuutta.

Korkein oikeus toteaa, että A:n kertomusta tukee todistajan Y:n kertomus, jonka mukaan B:lle oli vielä kesällä 1990 ollut selvää, että hän siirtäisi talon ja vuokraoikeuden lasten nimiin ja että hän joutuisi myös maksamaan lainansa takaisin A:lle. B oli ilmoittanut tekevänsä tämän vasta, kun A suorittaisi elatusapua lapsille. A:n kertomusta tukee myös se asiakirjoista ilmenevä seikka, että Pyhäjärven kihlakunnanoikeus on 2.4.1990 antamallaan päätöksellä B:n hakemuksesta määrännyt lastenvalvojan uskotuksi mieheksi valvomaan lasten etua ja oikeutta siinä rakennusten omistusoikeuden lahjoittamista koskevassa asiassa, missä lasten etu saattaa joutua ristiriitaan heidän äitinsä ja holhoojansa B:n edun kanssa, sekä allekirjoittamaan lasten puolesta lahjakirjan. Tähän nähden Korkein oikeus katsoo, että 30.12.1987 ja 5.1.1988 allekirjoitettuja sopimuksia on arvosteltava yhtenä kokonaisuutena. Sopimusten mukaan B on siitä huolimatta, että hän on saanut A:lta rakentamiseen käytetyt 55 000 Saksan markkaa velaksi, velvollinen siirtämään edellä mainitut rakennukset lasten omistukseen siltä osin kuin nämä eivät niitä omista ja laatimaan heidän omistusoikeuttaan rakennuksiin osoittavan asiakirjan sekä lisäksi siirtämään heille nimissään olevan edellä mainitun maanvuokraoikeuden.

Asiassa on riidatonta, että A:n ja B:n yhteiselämä on päättynyt. A on täyttänyt edellä mainittujen sopimusten hänelle asettamat velvoitteet. B on vastustanut vuokraoikeuden siirtoa sillä perusteella, että tilan yhteisomistajien tarkoituksena on ollut, että B ei saa siirtää vuokraoikeutta toiselle. Tältä osin Korkein oikeus toteaa, että asianomaisessa vuokratilassa ei ole kielletty siirtämästä vuokraoikeutta toiselle ilman vuokranantajan suostumusta. A on Korkeimmassa oikeudessa järjestetyssä suullisessa käsittelyssä ilmoittanut, että vuokra-alueelle tulleita rakennuksia rakennettaessa pidettiin mahdollisena, että niihin voitaisiin joskus muuttaa pysyvästikin asumaan, mutta sitä ennen niitä käytettäisiin kesäisin ja muulloinkin Suomessa käytäessä. Tätä ilmoitusta ei ole riitautettu. Kysymys on näin ollen maanvuokralain 3 luvussa tarkoitetusta vuokrasuhteesta. B:n ja hänen sisarustensa välillä ehkä tehty suullinen sopimus siitä, että B ei siirrä vuokraoikeutta toiselle, ei estä B:tä täyttämästä A:n kanssa tekemäänsä sopimusta vuokraoikeuden siirtämisestä lapsille yhteisesti.

A on rahoittanut edellä kuvatusta rakennushankkeesta noin kaksi kolmannesta ja B noin kolmanneksen. Siihen nähden, että rakennukset ja vuokraoikeus on tarkoitettu sopimusten mukaan tulemaan lasten omistukseen ja että B:lle lasten holhoojana jää edelleen mahdollisuus käyttää rakennuksia ja vuokra-aluetta,

A:n ja B:n keskenään solmimien sopimusten täyttämistä ei voida pitää B:n kanalta kohtuuttomana.

Avopuolisoilla voi olla yhteisomistus, vaikka ainoastaan toinen olisi merkitty omistajaksi, mutta toteen tulee näyttää, että hankintaan on käytetty kummankin varallisuutta, josta oikeustapaus:

KKO 1992:48

A ja B olivat avoliittonsa aikana hankkineet ajoneuvot yhteiseen lukuun käyttäen kummankin varoja autojen maksamiseen. Tämän vuoksi vahvistettiin, että A ja B omistivat ajoneuvot yhteisesti, vaikka ne oli rekisteröity B:n nimiin.

B:n otettua ajoneuvot hallintaansa avoliiton päätyttyä hän oli velvollinen suorittamaan A:lle korvausta ajoneuvojen arvonalennuksesta ja A:n käytön estymisestä.

Edellä esitetyissä oikeustapauksissa omistussuhteet olisi voitu ratkaista erilaisin keskinäisin sopimuksin.

5.3 Elatussopimus

Parit muuttavat yhteen hyvässä uskossa pitkästä yhteisestä tulevaisuudesta, mutta arjen koittaessa on yhdessä tultava toimeen myös taloudellisesti. On muistettava, ettei avopuolisolla ole elatusvelvollisuutta toisiinsa nähden, kuten aviopuolisolla. Mikäli avopuolisot ovat tehneet keskinäisen sopimuksen elatuksesta toisiinsa nähden, mutta tämä ei syystä tai toisesta toteudu, voi toinen avopuoliso nostaa kanteen toista kohtaan. Ilman yhteisen sopimuksen olemassa oloa kannetta ei voi nostaa. (Aarnio & Kangas 2010, 245.)

Sopimus avoeron varalta ei korvaa lapsen elatuksesta, huollosta ja asumisesta tehtävää ratkaisua avoeron jälkeen, kuten oikeudesta lapsen elatuksestaan ei voi sitovasti luopua. (Kangas 2011.)

5.4 Sopimus eron varalta

Erotilanteessa yhteistaloudessa asuvaa avoparia suojaa yhdessä tehty keskinäinen sopimus. Eron tullessa on selvää erotella ja jakaa omaisuus sopimuksen mukaan. Sopimuksesta selviävät omistukset ennen avoliittoa, yhteiset hankinnat ja niiden omistussuhteet, sekä kuinka ne jaetaan. Tärkeää on huomioida

sopimuksessa kohta, ettei puolisoilla ole vaatimuksia toisiaan kohtaan sen jälkeen, kun omaisuuden erottelu on tehty yhdessä sovitun mukaisesti.

Sopimus jossa avopuoliso lupaa antaa osan omaisuudestaan puolisolleen erolanteessa, on katsottava lahjaksi omaisuuden arvosta riippuen. Lupausta myös sitoo lahjanantaja, mikäli se on annettu lahjan saajalle annetussa asiakirjassa. (Aarnio & Kangas 2010, 244.)

Mikäli seuraavassa oikeustapauksessa olisi tehty sopimus eron varalta, olisi välttytty oikeudenkäyntikuluilta. Tällöin B olisi ollut tietoinen vastikkeettomasta työstä, jota hän teki, tai olisi voinut tehdä sopimus rakentamisesta ja sen korvaamisesta eron varalta.

KKO 1988:27

A ja B olivat eläneet avoliitossa ja sen aikana myös kihlautuneet. B oli avoliiton aikana rakentanut A:n kiinteistölle asuintalon ja autotallin. Vastikkeena rakennustyöstään B olisi saanut asua talossa eikä työn korvaamisesta muulla tavalla ollut näytetty sovitun. A:n ja B:n välit olivat kuitenkin rikkoutuneet rakennuksen valmistumisen aikoihin niin, ettei B ollut voinut asettua taloon asumaan. Kun B:n työpanos oli ollut huomattava ja hän oli menettänyt vastikkeen A:lle suorittamastaan rakennustyöstä, hänellä oli oikeus saada siitä kohtuullinen rahakorvaus A:lta.

5.5 Avoliitto ja testamentti

Avopuolisot eivät peri toisiaan kuolemantapauksessa. Mikäli avopuolisot haluavat turvata puolison tulevaisuuden, se on testamentilla mahdollista. Avopuolisot voivat harkita elämäntilanteensa mukaisesti järkevintä vaihtoehtoa, miten omaisuuden jakaa ja kuka perii. Hyvä on huomioida, että avopuoliso kuuluu toiseen perintöveroluokkaan, mikäli puolisoilla ei ole yhteistä lasta. Tällöin voidaan esittää kysymys, riittääkö hallintaoikeustestamentti, jossa voi olla toissijainen määräys koskien avopuolison hallintaoikeuden päättymisen jälkeistä aikaa. Toissijainen määräys on mahdollista nimetä jollekin avopuolison sukulaiselle, jolla ”avolesken” yhteisen kodin jakamattomuus avoliitossa varmistetaan. Avopuolisoilla ei ole samanlaista lesken suojasäännöstä tukena, kuin avioliiton päättyessä on. Hallintaoikeustestamentin toissijaissaajan verotus ja avoleski saavat

pitää pesää jakamattomana vaikka rintaperillistä perintöverotetaan, Rintaperillisen mahdollinen lakiosaoikeus myös huomioidaan.

Testamentilla voidaan estää se, että kuolleen avopuolison omaiset eivät voi myydä pariskunnan yhteistä asuntoa. Järkevämpää, kuin koettaa laatia avoliittolainsäädäntöä olisi valistaa ihmisiä mahdollisuuksista välttää niin avo- kuin avioliitonkin juridisia ja taloudellisia riskejä. (Sampsa Kataja, 2007)

6 PERINTÖ- JA LAHJAVEROTUS

Kun avoliitto päättyy avopuolison kuolemaan, eloon jäänyt puoliso ei saa minäänlaista suojaa suoraan lain nojalla. Avoleski ei ole ensiksi kuolleen avopuolison kuolinpesän osakas, eikä hänellä ole siten tässä ominaisuudessaan oikeutta osallistua kuolinpesän hallintoon. Avopuoliso voi saada jäämistöstä jotakin ainoastaan velkojana tai jos vainaja on tehnyt puolison hyväksi testamentin. (Kangas 2011.)

Tuloverolain 7.3§:n puolisoita koskevia säännöksiä sovelletaan myös avioliitonomaisissa olosuhteissa verovuonna yhteisessä taloudessa avioliittoa solmitta jatkuvasti eläneisiin henkilöihin, jotka ovat aikaisemmin olleet keskenään avioliitossa tai joilla on tai on ollut yhteinen lapsi. (Kangas 2011).

Jos perinnönjättäjään ja hänen kanssaan avioliitonomaisissa olosuhteissa eläneeseen henkilöön sovelletaan kuolinvuodelta toimitettavassa tuloverotuksessa tuloverolain (1535/92) 7.3:n puolisoita koskevia säännöksiä, luetaan perinnönjättäjän kanssa elänyt henkilö ensimmäiseen veroluokkaan. (Kangas 2011).

Avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa 26/2011) tarkoitettu avopuoliso kuuluu ensimmäiseen perintöveroluokkaan saamansa perintökaaren 8 luvun 2§:ssä tarkoitetun avustuksen määrään asti, mutta mikäli hän saa omaisuutta enemmän esimerkiksi testamentin nojalla kuuluu hän toiseen perintöveroluokkaan. (Kangas 2011).

Veronalaisesta perintöosuudesta saavat vähentää perinnönjättäjän puoliso ja sellainen avopuoliso, johon sovelletaan puolisoa koskevia säännöksiä, 60.000 euroa (puolisovähennys) (Kangas 2011).

Puolisovähennys ja alaikäisyysvähennys

Perinnönjättäjän puoliso saa tehdä perintöverotuksessa 60 000 euron puoliso-vähennyksen, sekä sellainen avopuoliso, johon sovelletaan puolisoa koskevia säännöksiä. Suoraan alenevassa polvessa oleva alle 18-vuotias perillinen saa tehdä 40 000 euron alaikäisyysvähennyksen, jos hän on perimysjärjestyksessä lähinnä perittävää. (PerVL; Kangas 2011.)

Perinnönsaajat jaetaan kahteen veroluokkaan

I Veroluokka:

Perinnönjättäjän aviopuoliso suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen (lapsi, lapsenlapsi, vanhempi, isovanhempi jne.) aviopuolison suoraan alenevassa polvessa oleva perillinen perinnönjättäjän kihlakumppani, jolle annetaan perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettu avustus. (PerVL)

Aviopuolisona pidetään myös perinnönjättäjän kanssa avioliitonomaisissa olosuhteissa elävää henkilöä, joka on aikaisemmin ollut avioliitossa perinnönjättäjän kanssa tai jolla on tai on ollut yhteinen lapsi perinnönjättäjän kanssa. Ottoplapset ja -vanhemmat ovat verotuksellisesti samassa asemassa biologisten sukulaisten kanssa. (PerVL)

II Veroluokka: muut sukulaiset sekä suvun ja perheen ulkopuoliset henkilöt.

Perintövero määräytyy perinnön arvon ja sukulaisuussuhteen perusteella seuraavasti:

I veroluokka

Perinnön arvo	Vero alarajan kohdalla	Veroprosentti ylimenevästä osasta
20 000 – 40 000	100	7
40 000 – 60 000	1 500	10
60 000 –	3 500	13

II veroluokka

Perinnön arvo	Vero alarajan kohdalla	Veroprosentti ylimenevästä osasta
20 000 – 40 000	100	20
40 000 – 60 000	4 100	26
60 000 –	9 300	32

(PerVL)

6.1 Perintö- ja lahjaverotus avoliitossa

Avoliiton päätyttyä puolison kuolemaan voi myös syntyä tilanne, joka johtaa toisen avopuolison uudenlaisen tilanteen eteen, mikäli omaisuus on ollut vain toisen avopuolison nimissä ja sitä on kuitenkin yhdessä hankittu. (HE 14.1.2011/27)

Avopuoliso on kuolemantapauksessa oikeutettu samaan myös avustusta tietyissä tapauksissa, joista on laissa myös määrätty: Perittävän kihlakumppanille, eloonjääneelle puolisolle 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa tai perittävän avopuolisolle voidaan antaa jäämistöstä avustuksena rahaa, muuta omaisuutta tai käyttöoikeus omaisuuteen sen mukaan, kuin harkitaan kohtuulliseksi, jos hänen toimeentulonsa perittävän kuoleman vuoksi on heikentynyt ja avustus on tarpeen hänen toimeentulonsa turvaamiseksi. (HE 14.1.2011/27)

Avustusta voidaan antaa eloonjääneelle puolisolle siinä tapauksessa, että hänelle ei perintökaaren 3 tai 25 luvun nojalla voida antaa riittävään toimeentuloon tarvittavaa omaisuutta. Jollei painavia syitä ole, avustuksen antamisella ei saa loukata perillisen oikeutta lakiosaan. Avustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa on otettava huomioon perittävän kihlakumppanin, eloonjääneen puolison tai avopuolison mahdollisuudet turvata toimeentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat. (HE 14.1.2011/27)

Avopuolisolla tarkoitetaan tässä luvussa henkilöä, joka on perittävän kuollessa ollut tämän kanssa avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa (26/2011) tarkoitetussa avoliitossa. PK 8:2 § (HE14.1.2011/27)

6.2 Yhteinen lapsi

Mikäli avopuolisilla on tai on ollut yhteinen lapsi, avopuoliso rinnastetaan perintöveroa määrättäessä aviopuolisoon, ja tällöin avopuoliso kuuluu 1. veroluokkaan. (Suhonen 2011.)

Avopuoliso ei voi saada leskeneläkettä, kuten aviopuolisolla on mahdollista saada, mutta lapset voivat saada Kelasta lapsen eläkettä, sekä työeläkettä. (Suhonen 2011.)

Avopuolisoiden yhteisellä alaikäisellä lapsella eli alle 18-vuotiaalla on myös oikeus alaikäisyysvähennykseen, joka on 40.000 euroa. Alaikäisyysvähennyksen saa lapsi, joka on perinnönjättäjän suoraan alenevassa polvessa oleva perillinen, jolla perinnönjättäjän kuolinhetkellä lähinnä oli oikeus periä perinnönjättäjä (PK 8:12§)

Jos ei yhteistä lasta

Mikäli avopuolisoilla ei ole yhteistä lasta, tulee avoliiton päättyttyä omaisuus jakaa omistussuhteen mukaan, eli nimiperiaatteen mukaan, mikäli puolisoilla ei ole tehty mitään sopimusta avoliiton purkautumisen varalta. (Kangas,2011.)

6.3 Hyvitys avoliiton päättyessä

Hyvitystä erotilanteessa voi saada uuden lain myötä, joka suojaa avopuolisoa erotilanteessa, mutta ei tee avoliitosta avioliittoa. Länsi-Savossa olevassa lehtiartikkelissa Veronmaksajain Keskusliiton lakimiehen T. Ylösen mukaan uusi laki tuo muutosta tilanteeseen, jossa omaisuus, esimerkiksi koko asunto, on toisen avopuolison nimissä. (Länsi-Savo 2011)

Erotilanteessa omaisuuden jakaminen pelkästään omistuksen perusteella saattaisi merkitä hyötymistä toisen kustannuksella, mikäli toinen avopuolisoista on auttanut toista puolisoa kartuttamaan omaisuuttaan esimerkiksi hoitamalla kotona lapsia. Tällaisessa tilanteessa voidaan uuden lain myötä katsoa, että avopuolisolla on oikeus saada hyvitystä toiselta. (Länsi-Savo 2011)

6.4 Uusi laki tukee avopareja erotilanteessa

Pesänjakajat näyttelivät uutta roolia avoerossa, kun laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta tuli voimaan 1.4.2011. Etelä-Saimaan lehtiartikkelissa U.Ora kirjoittaa, kuinka avopuolisot voivat hakea pesänjakajan apua, mikäli kiistoja ei pystytä ratkaisemaan sopimalla erotilanteessa tai kuolemantapauksessa

voi eloonjäänyt avopuoliso saada uuden lain myötä harkinnanvaraista avustusta kuolinpesästä. (.Ora U. 2011)

7 HAASTATTELU

Haastattelin Etelä-Karjalan Osuuspankin pankkilakimiestä, varatuomari Katri Vanhataloa uudesta 1.4.2011 voimaantulleesta laista avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta. Kuinka hän on lainmuutokset huomannut työssään, onko tullut paljon yhteydenottoja ja minkälaisia avopareja lakiuudistus on kiinnostanut eniten. Lisäksi on mielenkiintoista kuulla hänen mielipiteensä annetaanko uudesta laista tarpeeksi tietoa uuden toimintatavan omaksumiseen.

1. Oliko ennen lain voimaan tuloa ongelmia avoliitossa elävien kanssa?

Ennen uuden lain voimaantuloa piti riitatilanteissa nostaa käräjäoikeudessa kanne. Avopuoliso tai avopuolison perilliset ovat nostaneet esimerkiksi perusteettoman edun palautusta koskevan kanteen, velkomuskanteen tai omistusoikeuden vahvistamista koskevan kanteen.

Sopimukset avoeron varalta eivät ole olleet kovin yleisiä. Jonkin verran niitä on kuitenkin tehty. Esimerkiksi avopuolisot ovat sopineet avoeron varalta kumpi puolisoista lunastaa itselleen yhteisesti hankitun asunnon tai kesämökin. Asunto tai kesämökki on saatettu hankkia esim. toisen avopuolison vanhemmilta tai muilta sukulaisilta ja on haluttu, että avoerotilanteessa asunto tai kesämökki jää sille avopuolisolle, jonka sukulaisilta se on hankittu. On tehty myös sopimuksia siitä, miten yhteisesti hankitun asunnon remonttikulut hyvitetään erotilanteessa, jos toinen on osallistunut remonttikuluihin esimerkiksi perintörahoillaan suuremmalla summalla kuin toinen. Erityisesti sopimuksia on tehty uusperheissä. On haluttu selkeästi sopia, usein viisastuneena edellisestä erosta, miten omaisuus jaetaan avoerotilanteessa tai toisen puolison kuolintapauksessa.

Perunkirjoitusten yhteydessä on monta kertaa tullut esille tilanteita, joissa avopuoliso on joutunut muuttamaan pois yhteisestä kodista, koska avopuolisot ei-

vät ole tehneet testamenttia eikä avopuoliso kykene lunastamaan ensiksi kuolleen avopuolison osuutta asunnosta tämän perillisiltä.

2. Uuden lain tarpeellisuus?

Avoliittojen yleisyyden takia uusi laki on tarpeellinen. Uusi laki antaa jonkinlaisen vähimmäissuojan avopuolisoille avoliiton purkautuessa. Erityisen hyvää uudistuksessa on oikeus hakea pesänjakajaa omaisuuden erottelun toimittamiseksi. Tämä tarjoaa puolisojen käyttöön riidanratkaisumenetelmän. Enää ei tarvitse riitatilanteessa nostaa kannetta käräjäoikeudessa. Kanteen nostamisessa on aina oikeudenkäyntikuluriski eli mikäli häviää oikeudenkäynnin, joutuu maksamaan sekä omat että vastapuolen oikeudenkäyntikulut.

Oikeus hyvitykseen ja harkinnanvaraiseen avustukseen kuolinpesästä ja näiden vaatimusten osalta pesänjakajan päätösvalta edistävät oikeudenmukaisuutta omaisuuden jaossa. Avustuksella voidaan pehmentää toimeentulon äkillistä muutosta taloudellisesti heikossa asemassa olevan avopuolison osalta. Mahdollisuus antaa avustus esim. määräaikaaisena asumisoikeutena helpottanee monen avopuolison elämän ja asumisen järjestämistä uudelleen.

3. Onko ollut vaikutusta lain tultua voimaan?

Laki on vielä niin uusi, että yhtään omaisuuden erottelusopimusta eikä myöskään pesänjakajan määräämistä koskevaa hakemusta ei ole vielä tehty Etelä-Karjalan Osuuspankin lakipalveluissa. Muutamia kyselyjä on uudesta laista kyllä tullut. Edelleen yhteisomistuksia avoerotilanteessa on purettu kauppakirjoilla, joilla toinen avopuoliso on lunastanut toisen osuuden asunnosta.

4. Mitä ohjeita voidaan antaa avopareille?

Kun avopuolisot hankkivat omaisuutta, on jo kauppoja tehtäessä mietittävä kenen nimiin omaisuus ostetaan tai jos omaisuus ostetaan yhdessä, mitkä ovat puolisojen omistussuhteet. Suositeltavaa on yleensä ostaa omaisuus rahoituksen suhteessa. Ainakin arvoltaan suuremmista hankinnoista kannattaa säilyttää maksukuitit, joilla voi mahdollisessa riitatilanteessa osoittaa omistussuhteet.

Suosittelen avopareja myös tekemään kirjallisia sopimuksia keskenään. Avopuolisot voivat sopia omaisuutensa jaosta esim. siitä missä suhteessa yhteisen kodin kauppahinta jaetaan ja miten asunnon kulut maksetaan, jos toinen puoliso jää asumaan kauppaan asti yksin asuntoon ja minkälaista korvausta asumaan jäävä maksaa poismuuttavalle puolisolle. Mikäli avopuolisolle on jo avoliiton aikana maksettu hyvitys toisen puolison omaisuuden kartuttamisesta, kannattaa asiasta tehdä kirjallinen sopimus, jotta toinen ei riitautu asiaa enää erotilanteessa tai kuolintapauksessa.

Avopuolisoiden kannattaa myös aina harkita testamentin tekoa. Uusi laki ei tuo perintöoikeutta avopuolisolle. Avopuolison toimeentulon ja asumisen turvaamiseksi testamentti on edelleen tarpeen.

Tärkeää on myös ottaa huomioon, että uusi laki ei koske läheskään kaikkia avoliittoja. Alle viisi vuotta kestäneissä avoliitoissa saattaa olla erityinen tarve tehdä keskinäisiä sopimuksia.

Toisaalta on pareja, jotka ovat nimenomaan halunneet elää avoliitossa, koska sitä ei ole säännelty laissa. Uuden lain myötä avoparien, jotka haluavat, että heihin ei sovelleta uuden lain säännöksiä, kannattaa tehdä kirjallinen sopimus, jossa todetaan, että heihin ei sovelleta avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain tahdonvaltaisia säännöksiä. (Vanhatalo K. 2011.)

8 YHTEENVETO

Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta on vielä niin uusi, että sen vaikutusta ei ole vielä liiemmin ollut havaittavissa, eikä siitä tiedetä tarpeeksi.

Lakipuolen luentoja järjestetään alan ihmisille, joissa jaetaan enemmän tietoa lain tarpeellisuudesta, ketä laki todellisuudessa koskee ja oikeustapauksin saa käsityksen avoliittojen riskeistä ja tilanteista, joiden kautta voi menettää omaisuuden, tai mitä mahdollisuuksia on saada hyvitystä, mikäli sitä osaa hakea.

Avoliittojen ovat yleistyneet. Laki on tarpeellinen niin nuorille, mutta myös vanhemmille avopareille, sillä toivon tämän lain uudistuksen herättävän etenkin useamman vuoden avoliitossa asuneet avoparit tekemään sopimuksia, joko avoeron varalta tai sopimuksen avoliittolain soveltamatta jättämisestä ja tietysti testamentti on tärkeä tehdä, jolla voidaan turvata puolison taloudellinen asema avopuolison kuoleman varalta. Testamenttia suositellaan etenkin vanhemmille avopareille ja pitemmässä avoliitossa oleville. Avopuolisoiden tulee tehdä testamentti yhdessä. Testamentin teossa kannattaa käyttää lakimiestä sen sisällön ja muodon oikeellisuuden varmistamiseksi.

Uuteen lakiin on tullut paljon hyvää, mutta edelleen siinä on puutteita. Hyvityksen ja perusteettoman edun palautuksen verotus on edelleen epäselvä.

Tiedustelin 22.8.2011 Etelä-Karjalan verotoimistosta, joutuuko avopuoliso kuolinpesältä saatavasta hyvityksestä maksamaan lahjaveroa, mikäli puoliso vaatii hyvitystä vainajan hyväksi maksamistaan maksuista, kuten vuokra ja ruokamenot? Veroasiantuntija Kari Kaunetsalo ei osannut vastata tähän, sillä yhtään avopuolisoihin kohdistunutta tapausta ei ole käsitelty Etelä-Karjalan verotoimistossa. Kuolinpesä voi maksaa avopuolisolle perusteettoman edun palautusta, mutta sen verotus on vielä määrittämättä. Itäsuomessa on ollut ainoastaan yksi avopuolisoiden eroa koskeva tapaus, jota on verotoimistosta kyselty, mutta asia ei ole edennyt pidemmälle.

Laki on vielä niin uusi, että veroviranomaisilla ei siis ole valmista toimintaohjetta, vaan jokainen tapaus on tulkinnanvarainen. Täytyy olla selkeät perusteet ja jokainen vaatimus käsitellään tapauskohtaisesti.

Toisena parannuksena lakiin avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta kaipaamaan parempaa oikeussuojaa raskaana olevalle avopuolisolle. Kun avopuoliso kuolee ennen lapsen syntymää eikä viiden vuoden sääntöä voida soveltaa, ei eloon jäänyt avopuoliso saa minkäänlaista avustusta. Tuleva lapsi tulee synnytyään kuitenkin perimään kuolleen vanhempansa.

Uuden lain tuoma säännös erillisyyden säilyttämisestä on hyvä. Jokaisen tulee itse huolehtia omasta omaisuudestaan ja omistussuhteiden oikeasta kirjauksesta.

Lain tarpeellisuudesta voidaan olla monta mieltä, mutta tosiasia kuitenkin on, että Suomessa avoparien määrä kasvaa koko ajan. Avopuolisoilla on tietyin edellytyksin oikeus saada hyvitystä yhteistalouteen antamastaan panoksesta. Lisäksi avopuolisolla on mahdollisuus saada puolison kuollessa harkinnanvaraista avustusta.

Norjan perintölain muutos on valtavasti edellä Suomen lakiuudistusta. Norjan uudistuksen nojalla avopuoliso voi periä kumppaninsa tai saada jakamattomuussuojaa. Lakia sovelletaan, kun avopuolisoilla on tai on ollut yhteinen lapsi tai kun he odottavat yhteistä lasta. Jo tämä lapsen odotus mahdollistaa perimisen, eli on todennäköisesti ajateltu, että avoparilla on ollut tarkoituksena asua ja elää yhdessä ilman vihkimistä. Tämä lain tarkoitus on mielestäni hyvä.

Toivon, että tämän lain piiriin kuuluvista päättäneistä avoliitoista tehtäisiin tutkimus, joka osoittaa uuden lain mukanaan tuoman hyödyn.

Olen Linne-Mari Toropaisen kanssa samaa mieltä siitä, että tietoa laista tarvitaan lisää, sekä käytännön kokemusta erottelusopimuksista. sillä tämä laki on myös maistraatissa uusi asia. Maistraatissa on uusi ”työväline” eli omaisuuden erottelukirja ja hyvitystä koskeva sopimus, johon on tutustuttava tarkemmin käytännön myötä. Koska laki on vielä aika tuntematon, se alkaa näkyä varmasti ensi vuonna myös maistraatissa.

Laista puhutaan edelleen vähän ja tiedotetaan niukasti. Toivonkin näkyvämpää ja laajempaa tiedottamista lain sisällöstä.

Opinnäytetyön vaiheita

Kun aloitin opinnäytetyön materiaalin keräämisen, tuntui aikaa olevan aivan rutiinallisesti. Tein itselleni opintosuunnitelman, jota päätin noudattaa, koska muutama tentti oli vielä tekemättä. Tenttien jälkeen olisi aikaa paneutua varsinaiseen opinnäytetyön materiaalin keräämiseen ja sen työstämiseen varsinaisesti.

sen opinnäytetyön muotoon. Aikataulu ei kuitenkaan pitänyt, mutta kevään korvalla huomasin ajan kuluneen niin, että viimeistään nyt oli aika alkaa kova urakka.

Lainasin kirjoja Saimaan ammattikorkeakoulun kirjastosta, Imatran kaupungin kirjastosta ja työpaikaltani. Lisäksi käytin eri luentomateriaaleja ja Internetistä löytyi suuri osa lähdeaineistoa kuten kaikki oikeustapaukset, sekä virastojen julkaisema materiaali. Aihe oli kuitenkin niin ”niukka”, että siitä tällä hetkellä olemassa oleva tieto oli suppeaa. Tästä syystä vaikeutena oli saada työstäni tarpeeksi laaja. Otin oikeustapauksia esimerkeiksi, jotka antavat oikeiden tilanteiden kautta näkemyksiä jo tapahtuneista avoeroista tai avoliiton päättymisestä puolison kuolemaan ja niiden jälkeisestä taloudellisesta tilanteista.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut haasteellista ja hankalaakin, mutta minulle uudenlainen kokemus.

Päällimmäiseksi itselleni on jäänyt mieleen tiedon etsiminen ja sen löytäminen, sekä tekstin tuottaminen oikeaan kirjoitusasuun, joka on ollut haastavaa. Loputtomalta tuntunut työ on kuitenkin vihdoinkin on valmis.

LÄHTEET

Aarnio, A. & Kangas, U. 2009 Suomen jäämistöoikeus I, 5. uudistettu painos.

Aarnio, A. & Kangas, U. 2010 Perhevarallisuus-oikeus. Helsinki: Talentum

Gottberg, E. 1997 Perhesuhteet ja lainsäädäntö 2. uudistettu painos. Turun yliopiston oikeustieteen tiedekunnan julkaisuja. Turku

Gottberg, E. 2008. Perhevarallisuuteen liittyvät sopimukset –seminaari 24.9.2008. Lappeenranta

Gottberg, E. 2010. Ajankohtaista avoliitosta -seminaari 4. - 5.10.2010. Lappeenranta.

Hallamaa, J. 2010, Lakimies

Kangas U. 2006. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut.

Kangas, U. 2011 OP-Pohjola-ryhmän lakipäivät Helsingissä 25. - 28.5.2011

Kataja, S. 2011 Kirjoittaja on asianajaja ja kansanedustaja. Viitattu 26.2.2011 <http://www.sampsakataja.fi/data/lansisuomi310707.pdf>

Kaunetsalo K. 2011 asiantuntija, Etelä-Karjalan Verotoimisto

Länsi-Savo 09.04.2011 (<http://www.lansi-savo.fi/Uutiset/11139162.html>)

Lötjönen, S. 13.1.2011. Oikeusministeriö. URL.10.4.2011. <http://www.valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?oid=318190>

Maistraatti 10.4.2011, <http://www.maistraatti.fi/>

Mikkola T. Edilex 2010/44. Julkaistu 22.12.2010. URL.27.12.2011, www.edilex.fi/lakikirjasto/7511.

Oikeusministeriö. <http://www.om.fi>. 10.5.2011

Ora, U. 2011. Uusi laki tukee avopareja erotilanteessa. Etelä-Saimaa 6 .4. s.4

Pietiläinen, M. & Nikander, T. Tulostettu 10.4.2011 http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/2009/02/perh_2009_02_2010-11-30_kat_001_fi.html.

Savolainen, H., Suojanen, K. & Vanhanen, P. 2006. Opi Oikeutta, Tradenomin käsikirja. Helsinki: KS-Kustannus Oy, 473-474

Suhonen A. As:tsto Suhonen Oy. www.opulex.fi.
<http://www.naimisiin.info/haaopas/avoliitto.html>

Taloustaito 3.2011. 48-52

Tilastokeskus, www.tilastokeskus.fi,

Toropainen L.M varatuomari, Lappeenrannan maistraatti 4.4.2011

Vanhatalo K. varatuomari, Etelä-Karjalan Osuuspankki , haastattelu 3.8.2011

Oikeuslähteet

HE 14.1.2011/28

HE 37/2011.

HE 26/2011 vp. Viitattu 24.2.2011

HE 25.2.1983/209.

HE 37/2010

Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011

Laki eräistä yhteisomistussuhteista 25.4.1958/180

Lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere) 2008:112

Perintö- ja lahjaverolaki, Per VL

Perintökaari 5.2.1965/40

Tuloverolaki 1535/92

Oikeustapaukset

KKO 1985 II 167.

KKO 1988:28

KKO 1988:27

KKO 1988:85

KKO 1992:48

KKO 1993:168

KKO 1996:147

KKO 2000:114

KKO 2003:86

KKO 2004:40

KKO 2006:96

KKO 2010:66

RHO 2009:2

LIITTEET / MALLIT

Liite 1 Sopimus avoeron varalta

Kangas U. OP-Pohjola-ryhmän lakipäivät Helsingissä 25.-28.5.2011.

Liite 2 Sopimus Avoliittolain sivuuttamisesta

Kangas U. OP-Pohjola-ryhmän lakipäivät Helsingissä 25.-28.5.2011.

Liite 3 Avoliittoasioiden rekisteri - omaisuuden erottelukirjan/hyvitystä koskevan sopimuksen/muun asia-kirjan rekisteröinti-ilmoitus

www.maistraatti.fi. Tulostettu 4.8.2011

<https://lomake.fi/a/ec/index.cgi/download?s=9jaRAHIJdyAYI0W&id=4735%2F4E763704F98CC8806D90EF98DE300436&type=statics>

Sopimus avoeron varalta (malli)

Me allekirjoittaneet avopuolisot, jotka olemme asuneet avoliitossa viimeiset kolme vuotta, sovimme siitä, että avoliiton päättyessä omaisuutemme on jaettava siten, että:

1. Yhteisesti omistamamme omakotitalo Rovaniemen kaupungissa myydään ja sen kauppahinta jaetaan tasan avopuolisoiden kesken. Jos toinen avopuolisosta jää asumaan yhteisenä kotina käytettyyn omakotitaloomme siksi kunnes asunto vapautuu ostajalle, hän sitoutuu suorittamaan korvauksena toiselle avopuolisolle 400 euroa kuukaudessa asunnon käytöstä.

Yksin asuntoa käyttävä puoliso vastaa kiinteistöverosta, jätemaksusta, sähkölaskusta ja huolehtii siitä, että asunto on vakuutettu.

2. Yhteisessä kodissa olevat kalusteet ja taulut kuuluvat Lailalle hänen vanhemmiltaan tulleen perintönä.

3. Kodin autotallissa olevat työkalut ja tekniset tarvikkeet kuuluvat miehelle.

4. Kodin muu irtain jaetaan siten, että irtain omaisuus ryhmitellään kuuteen yhtä arvokkaaseen osaan, jotka arvotaan puolisoitten kesken siten, että ensimmäisen arvan saa nostaa vaimo.

5. Puolisoilla ei ole muita vaatimuksia toisiaan kohtaan sen jälkeen, kun omaisuuden erottelu on toimitettu tämän sopimuksen mukaisella tavalla.

Rovaniemellä XX. päivänä marraskuuta 20XX

Laila Virtanen
(XXXXXX-XXXX)

Pekka Aavasaksa
(XXXXXX-XXXX)

Sopimus avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain soveltamatta jättämisestä (malli)

Me allekirjoittaneet avopuolisot sovimme siitä, että meihin ei sovelleta lakia avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain tahdonvaltaisia säännöksiä.

Turussa XX. päivänä marraskuuta 20XX

Tyyris Tyllerö
(XXXXXX-XXXX)

Tirlittan Lippuri
(XXXXXX-XXXX)

Tällä lomakkeella voidaan hakea avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain 11 §:ssä tarkoitettua omaisuuden erottelukirjan ja hyvitystä koskevan sopimuksen tai muun asiakirjan rekisteröintiä.

Maistraatti täyttää:

Saapumispäivä	Diassinumero

Täyttäkää lomake kirjoituskoneella, tietokoneella tai tekstaten

Hakija/Hakijat	SUKUNIMI, etunimet 		
	Kotipaikka 	Henkilötunnus 	Puhelin virka-aikana
	SUKUNIMI, etunimet 		
	Kotipaikka 	Henkilötunnus 	Puhelin virka-aikana
Asiamies	SUKUNIMI, etunimet 		
	Osoite 	Puhelin virka-aikana 	
	Sähköpostiosoite 		
Rekisteröinti koskee	☐ Omaisuuden erottelukirja ☐ Hyvitystä koskeva sopimus ☐ Muu asiakirja		
	☐ Alkuperäinen omaisuuden erottelukirja + jäljennös ☐ Alkuperäinen hyvitystä koskeva sopimus + jäljennös ☐ Muu asiakirja:		
	Hakemuksen päiväys ja allekirjoitus Päiväys (paikka ja aika) Allekirjoitus 		
	Todistus rekisteröinnistä noudetaan/pyydetään postittamaan alla olevaan osoitteeseen: 		